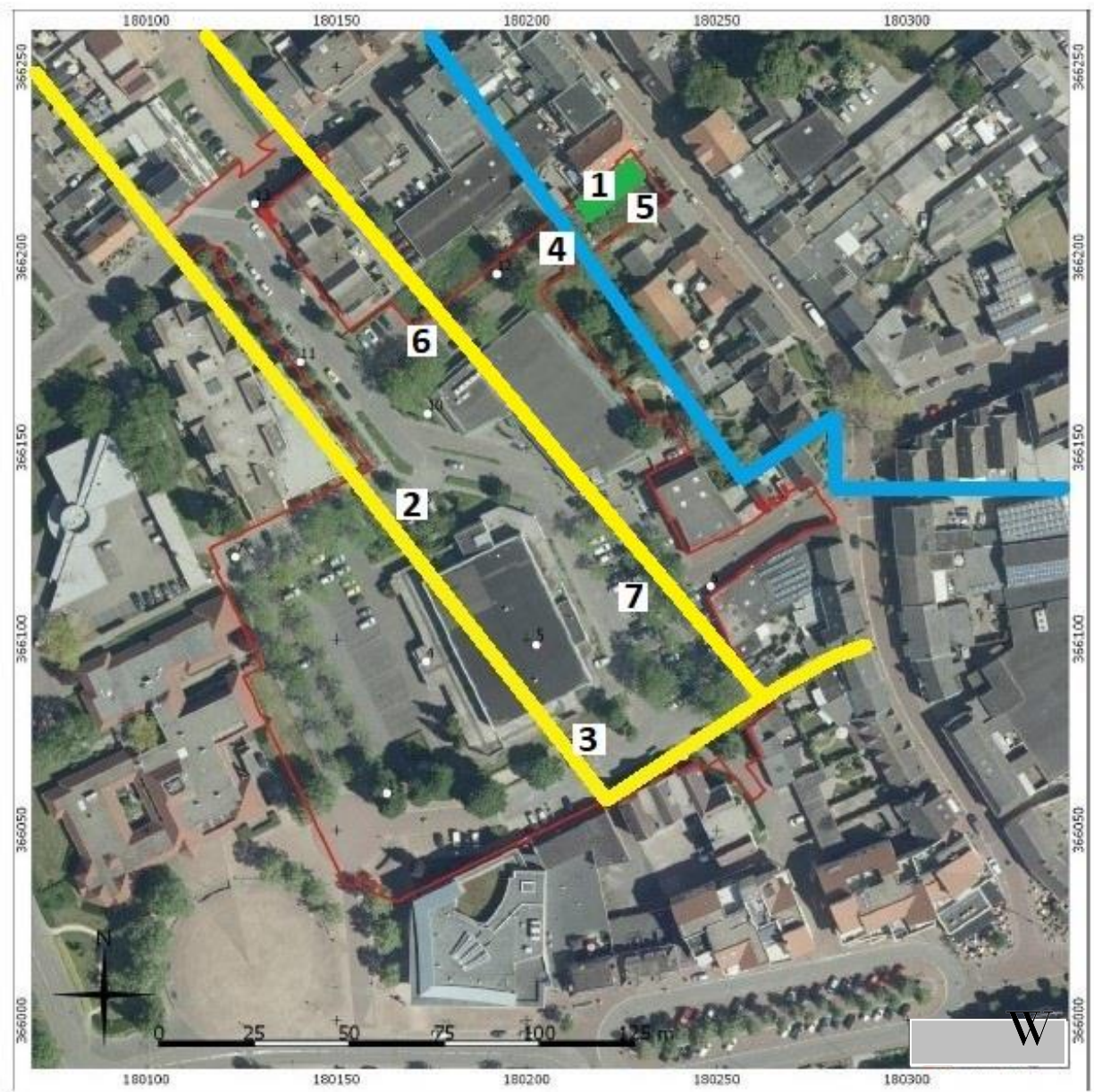

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Burg. Hobusstraat (2022)

ALFONS BRUEKERS

Auteur: Alfons Bruekers

Uitgever: STRABO | Stichting Regionaal Archeologisch Bodem-Onderzoek
Kreijel 4
6035 SG OSPEL

Datum: Januari 2023

Overname van deze rapportage gedeeltelijk of geheel, via welk medium dan ook, is slechts met uitdrukkelijke bronvermelding toegestaan.

Illustratie voorblad:

Luchtfoto van het projectgebied 'Centrumplan/Burg. Hobusstraat' voorafgaand aan de uitvoering van de werkzaamheden. In kleur daarop aangegeven de op basis van bureau-onderzoek verwachte archeologische fenomenen

Voorwoord

Deze publicatie is een uitgave van de Stichting Regionaal Archeologisch Bodem-Onderzoek te Nederweert (STRABO), opgericht in 1985. Dit is een in Ospel gevestigd non-profit expertisecentrum op het gebied van erfgoed.

Doelstelling

STRABO stelt zich ten doel om archeologisch en bouwhistorisch onderzoeks- en vondstenmateriaal en daaraan verbonden waarnemingen te documenteren en te ontsluiten voor wetenschappelijk onderzoek, advisering, beleidsontwikkeling en publieksbereik.

Ervaring

STRABO beschikt over jarenlange ervaring in het verrichten van archeologisch onderzoek, projectleiding, bureau-onderzoek, determinatie, rapportage en documentatie, publieksbereik en advisering, mede onder auspiciën van de ROB (Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (latere RCE, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed).

Doelgroepen

STRABO levert daarnaast gratis gevraagde en ongevraagde advisering aan gemeentebesturen, interne en externe gemeentelijke beleidsadviseurs, erfgoedorganisaties, particulieren, lokale gemeentelijke erfgoedcommissies, projectontwikkelaars, archeologische adviesbureau's, t.b.v. archeologische omgevingsvergunningen.

Doelregio

STRABO verrichtte in het verleden onderzoek en advisering in de Limburgse gemeenten Nederweert, Weert, Leudal (Grathem), Peel en Maas (Meijel) en de Noord-Brabantse gemeenten Cranendonck (Budel) en Asten, met Nederweert als hoofdaandachtsgebied.

Erkenning

STRABO is door het gemeentebestuur van Nederweert in 2018 en 2021 formeel erkend als historische en archeologische stakeholder in het onder het bevoegd gezag vallende archeologisch beleidskader en bij de uitvoering van omgevingsvergunningen en programma's van eisen van archeologisch onderzoek in de gemeente Nederweert.

Duurzaam en toegankelijk

De archeologische en bouwhistorische onderzoeks- en adviesrapporten van het erfgoed-expertisecentrum STRABO zijn alle duurzaam digitaal opgeslagen en te vinden of te downloaden via:

DANS, het nationale expertisecentrum en repository voor (archeologische) onderzoekdata, van de Koninklijke Nederlandse Academie voor Wetenschappen,

<https://dans.knaw.nl/nl/data-stations/archaeology/>

ACADEMIA, de publicatiewebsite van de Stichting Geschiedschrijving Nederweert en de Stichting Regionaal Archeologisch Bodem-Onderzoek, op:

<https://independent.academia.edu/AlfonsBruekers>

Koninklijke Bibliotheek, depot van analoge en digitale publicaties, via

<https://webggc.oclc.org/cbs/DB=2.37/>

Erfgoedhuis Weert, digitale studiezaal van het Erfgoedcluster Weert, gemeente Weert, via

<https://erfgoedhuisweert.nl>

Publicatielijst

Recent verschenen de volgende STRABO-rapportages, gerangschikt naar publicatiedatum (tijdschriftartikelen zijn niet meegenomen):

2023

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Kerkstraat 35 Dubbele Kapelanie (2022)
Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Burg. Hobusstraat (2022)

2021

Rapportage archeologische waardenstelling Nederweert-Hulsen Aspergestelling (2021)
Rapportage archeologische verwachtingswaarden Nederweert-Kerkstraat 58 Begraafplaats (2021)
Rapportage bouwhistorisch onderzoek Weert-Kasteel Nijenborgh (2021)
Rapportage archeologische verwachtingswaarden Nederweert-Eind, Eind 41-49 (2021)

2020

Rapportage archeologische verwachtingswaarden Nederweert-Andersdenkendenkerkhof (2020)
Rapportage archeologisch onderzoek Asten-Nederweert crashes Halifax NA197 en NA260 IN 1945

2019

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Colusdijk crash Halifax JB845 3 april 1943 (1985)
Rapportage naamgeving objecten Limburgs Openluchtmuseum Eijnderhoof (2019)
Rapportage bouwhistorisch onderzoek Nederweert-Lambertushof Oude School (2001)

2018

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Kerkstraat 58 standbeeld Mooren (1965)
Rapportage archeologisch onderzoek muntvondsten Nederweert-Kerkstraat 56 (1982)
Rapportage bouwhistorisch onderzoek Nederweert-Kerkstraat 20 (1973)
Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Kerkstraat 65 Oude Raadhuis (1921)
Rapportage archeologisch onderzoek muntschatvondsten Nederweert-Kreijelerschans (1934)
Rapportage archeologische verwachtingswaarden Nederweert-Schoolstraat Hooghuijs (2018)
Rapportage archeologische verwachtingswaarden Nederweert-Kerkstraat 58 Oude Kerkhof (2018)
Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Kerkstraat 56 (2005)
Rapportage archeologische verwachtingswaarden Nederweert-Hageldor (1981)
Rapportage archeologische verwachtingswaarden Schoordijk Galgenberg (2018)
Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Kerkstraat 87 Straterhuijs (1916)
Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Gebleektendijk Celtic Field (1939-1996)
Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Kerkstraat 53 Gorispomp en Weerterbeek (2014)
Rapportage archeologisch onderzoek Grathem-Beekstraat 2 (2007)
Rapportage archeologisch pendelonderzoek Weert-Nederweert (1987)
Rapportage bouwhistorisch onderzoek Nederweert-Kerkstraat 45 (1985)
Rapportage archeologische verwachtingswaarden Weert-Plucksackhof (2018)
Rapportage bouwhistorisch onderzoek Weert-Plucksackhof (1980)

Rapportage archeologische verwachtingswaarden Nederweert-Brandweerkazerne (2017)

Rapportage archeologische verwachtingswaarden Nederweert-Burg. Hobusstraat (2018)

2017

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert Midden-paleolithicum (1978-1985) versie 2

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Reuzenboom (1950)

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Kerkstraat 47 (1985)

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Agneshof 2009

Rapportage archeologisch onderzoek Weert-Marconilaan (1994)

Rapportage archeologisch onderzoek Meijel-Leemkuilen (1989)

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Hoesta (1983-1984)

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Buussekoel (1984-1985)

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Kerkstraat 58 Kerktoren (1984)

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Kerkstraat 58 Sjeeshuis (1984)

Rapportage archeologisch onderzoek Weert-Oelemarkt 11 (1979)

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Ospel OLV-straat 57 (1983)

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Kreijel 7 (2011-2012)

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Lindanusstraat 14-28 (2009)

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Kerkstraat 50 (2014)

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Kerkstraat 52 (1957-1989)

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Kerkstraat 61 (1977)

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-kleipijpen (1982)

Rapportage archeologisch onderzoek muntvondsten Nederweert-Bredeweg 32 (1970-1984)

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Kerkstraat 58 St. Lambertuskerk (1934-1985)

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Kerkstraat 62 (1961)

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Voedingskanaal (1988)

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Kanalenkruising (1987)

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Parochiecentrum (2003)

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Bräöbe (1985)

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Bredeweg-kruis (1985)

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Molenweg (1979-1987)

Rapportage archeologisch onderzoek Budel-klooster (1989)

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Tichelveld (1985-2014)

2016

Rapportage archeologisch onderzoek kleipijpen Romeinse vicus van Grobbendonk (B) (1983)

Rapportage aanpassing beleidscontourenkaart Nederweert-Wessemerdijk

Rapportage aanpassing beleidscontourenkaart schansen Uliker, Kreijel, Roeven en Leveroy

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Ottohoeve (1910-2001)

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Weerheg (1988)

2014

Rapportage archeologisch onderzoek waterputten Nederweert-Kerkstraat (2014)

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
1. Inleiding	7
2. Historische gebiedscontext	9
3. Archeologische omgevingsanalyse	13
4. Archeologische verwachtingswaarden	16
5. Archeologische waarnemingen	18
5.1 Tijdljn	18
5.2 Locaties	19
5.3 Vondsten en waarnemingen	22
5.4 Prestatie-indicatoren en scores	25
6. Synthese	27
6.1 Correlatie verwachtingswaarden en waarnemingen	27
6.2 Correlatie booronderzoek en waarnemingen	29
7. Conclusies en samenvatting	31
8. Literatuur	32
Bijlage	
Beschouwing over normstelling archeologisch onderzoek	35

1. Inleiding

In 2021 en 2022 werd de zone tussen gemeentehuis en Kerkstraat in Nederweert (officieel genaamd 'Centrum Locatie Burgemeester Hobusstraat Nederweert', ook wel kortweg 'Centrumplan') opnieuw ontwikkeld op basis van een in 2019 vastgesteld bestemmingsplan.¹ Het plan betrof de bouw van een appartementencomplex met supermarkt, de vervanging van een afgebroken sporthal door een parkeerplaats en diverse grootschalige ondergrondse infrastructurele werken zoals een grote waterinfiltratiekelder. Er werd door lokale erfgoedorganisaties ruim van tevoren gewezen op het cultuurhistorische en archeologische potentieel van deze locatie, in de vorm van een gedetailleerde waardenstelling.²

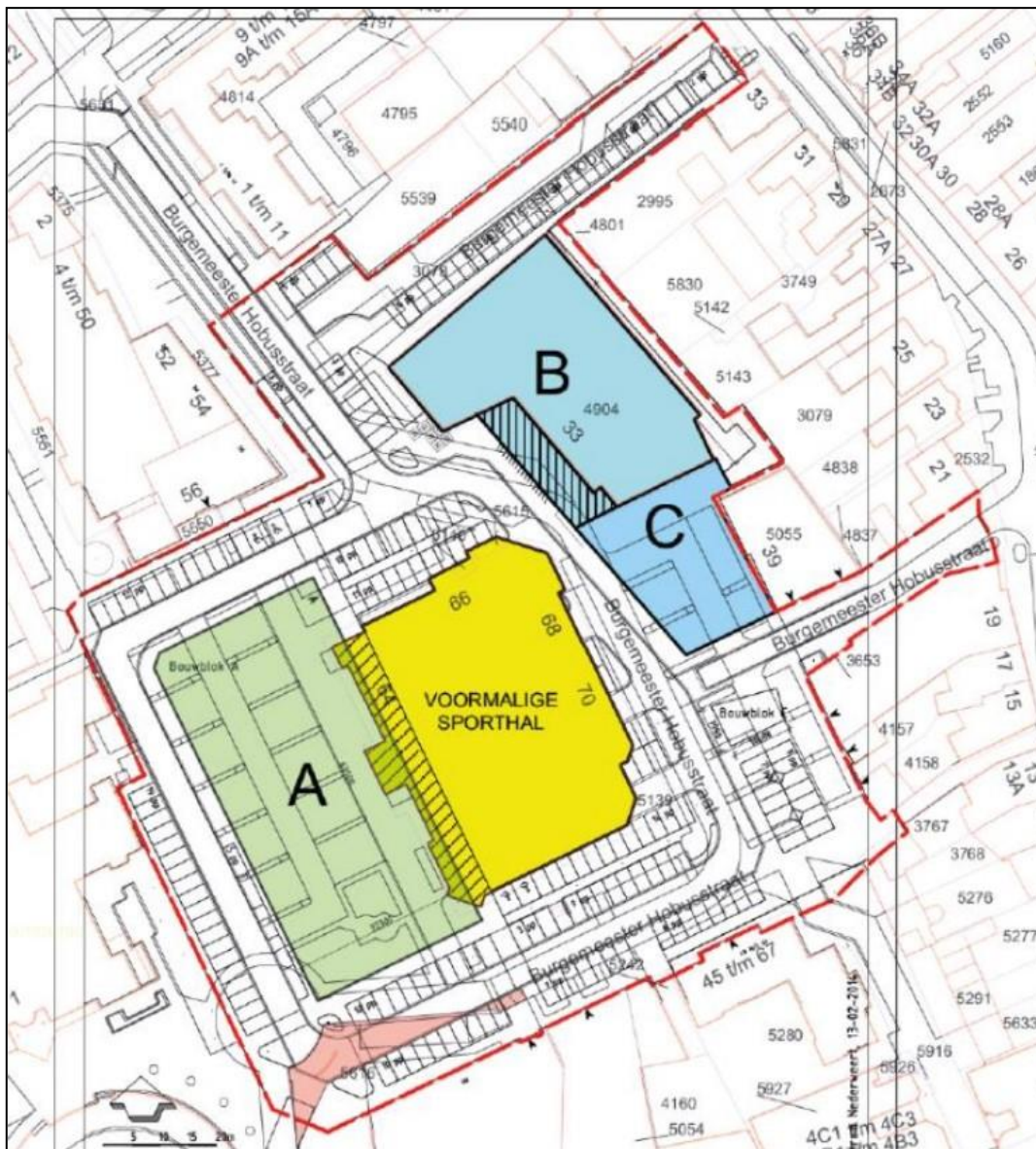

Fig. 1. Plangebied van het bestemmingsplan Centrum Locatie Burgemeester Hobusstraat Nederweert. Uit: vastgestelde bestemmingsplan (2019). Bron: gemeente Nederweert.

¹ Gemeente Nederweert, *Bestemmingsplan Centrum Locatie Burgemeester Hobusstraat Nederweert*, vastgesteld in de gemeenteraad van Nederweert op 28 mei 2019.

² Alfons Bruekers, *Rapportage archeologische verwachtingswaarden Nederweert – Burg. Hobusstraat (2018)*. STRABO (Ospel, 2018).

De oppervlakte van het in figuur 1 rood omlijnde plangebied bedraagt ca. 13630 m², exclusief de met letters B en C gemarkeerde zones.

Dit rapport beschrijft allereerst de historie van het gebied (hoofdstuk 2). Daarna wordt ingezoomd op de historie van een specifiek onderdeel daarvan, een zone aan de zuidzijde van het terrein (hoofdstuk 3). In hoofdstuk 4 wordt een overzicht gegeven van de archeologische verwachtingswaarden in het totale te ontwikkelen gebied en de wijze waarop die zijn meegenomen in bestemmingsplan, beleidsplan, omgevingsvergunning, (archeologisch) Programma van Eisen en in de uitvoering van het archeologisch bodemonderzoek.

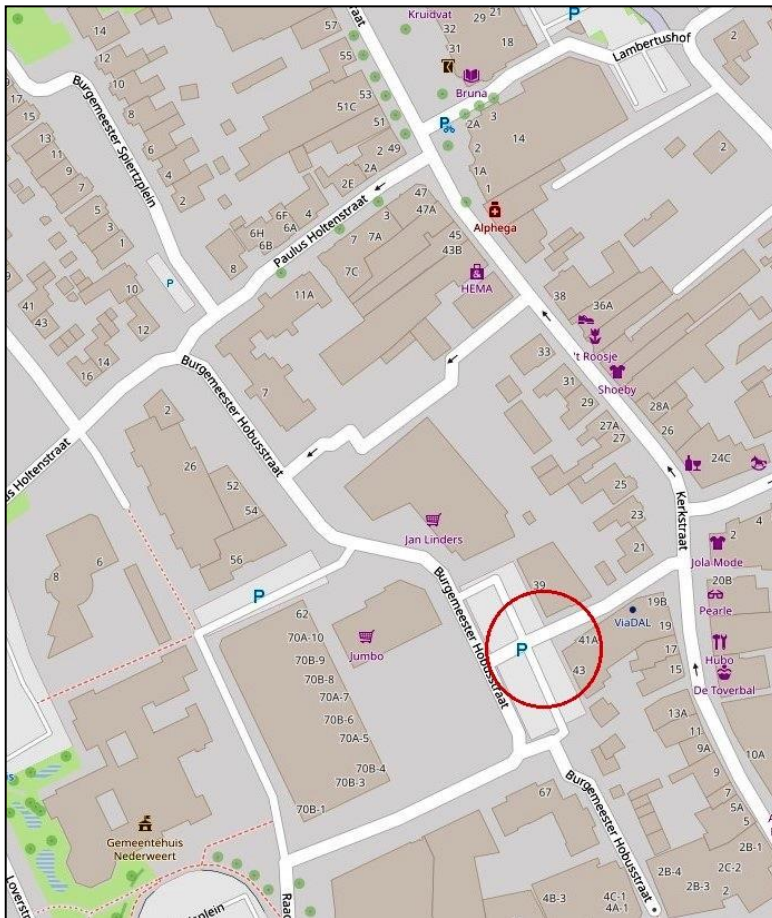

Fig. 2. Locatie van het aandachtsgebied van deze rapportage, gelegen in de dorpskern van Nederweert, ten oosten van de Burg. Hobusstraat (gemarkeerd met rode cirkel). Ondergrond: www.afstandsmeten.nl.

Vervolgens wordt ingegaan op de specifieke archeologische verwachtingswaarden van de onderzochte locatie (hoofdstuk 5). In hoofdstuk 6 worden dan een overzicht gegeven van de archeologische waarnemingen en vondsten op die locatie. Een synthese en vergelijking van de verwachtingswaarden met de daadwerkelijke resultaten volgt in hoofdstuk 7. Tenslotte volgt een samenvatting met conclusies (hoofdstuk 8).

Dit document heeft een pendant in de vorm van een soortgelijk document dat de waarnemingen op een andere locatie in het projectgebied betreft.³

³ Alfons Bruekers, *Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Kerkstraat 35 'Dubbele Kapelanie' (2022)*, STRABO (Ospel 2023).

2. Historische gebiedscontext

Het aandachtsgebied ligt aan de westzijde van de Kerkstraat in Nederweert-centrum. De oudste topografische benaming aldaar luidt *Kerckacker*, een benaming waarvan de oudste vermeldingen teruggaan tot het begin van de 18^e eeuw maar waarvan de ouderdom vermoedelijk veel hoger is.

De rechter (oostelijke) helft van het onderzoeksgebied bestaat de voormalige moeshoven en boomgaarden van de burgerwoningen in de Kerkstraat. Het linkerdeel was voor zover is na te gaan in de geschreven bronnen altijd akkergebied, de Kerkakker dus.

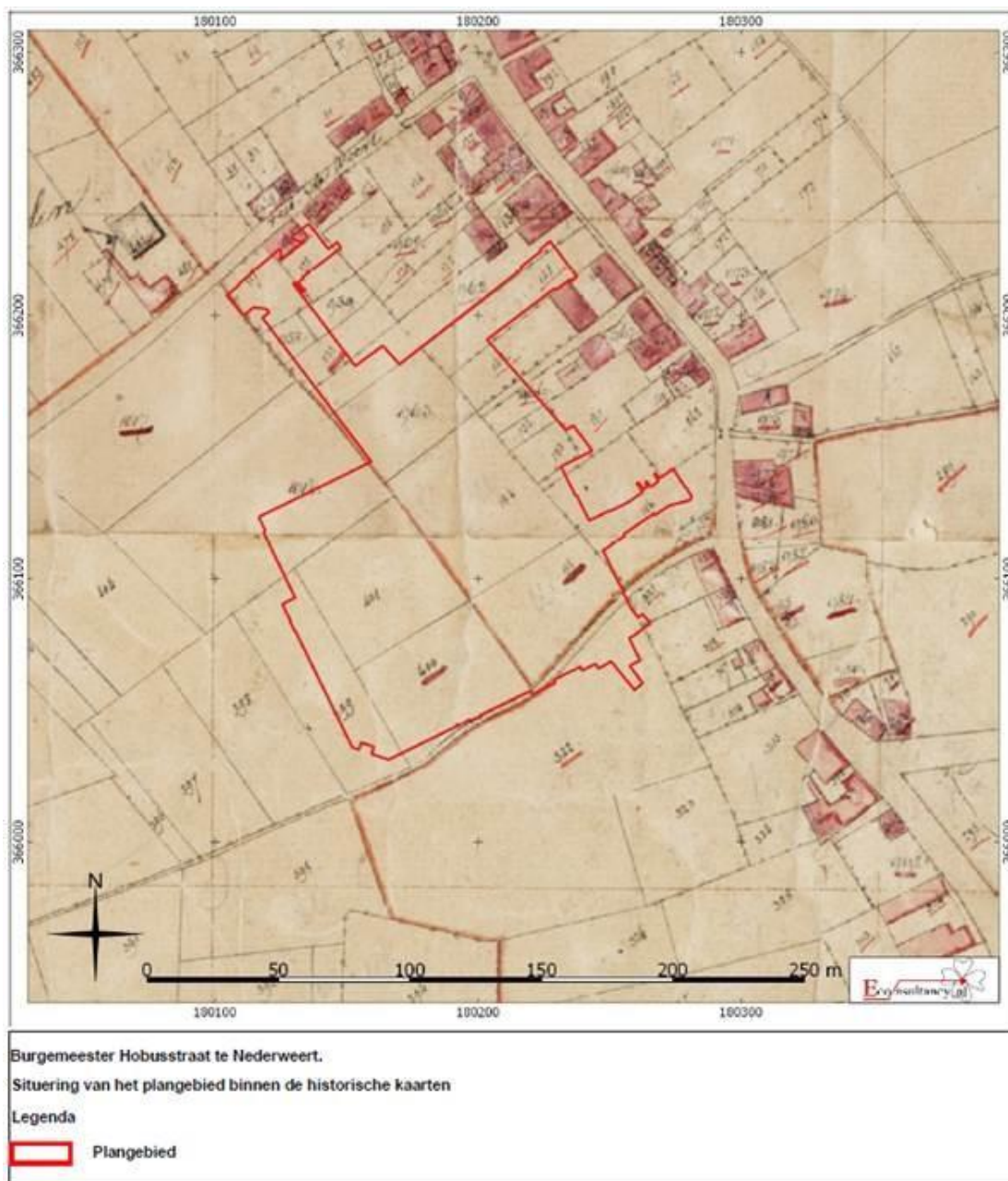

Fig. 3. Het archeologische aandachtsgebied (rode contour) 'Centrumplan/Burg. Hobusstraat' geprojecteerd op het kadastrale minuutplan van 1844. Bron: Econsultancy.nl. Aangetekend moet worden dat de contour door het onderzoeksbureau foutief gegeorefereneerd is en in zijn geheel ca. 12 m in NO-richting verplaatst had moeten worden. Het gebied correspondeert evenmin met de omvang en ligging van het in het bestemmingsplan gedefinieerde plangebied (fig. 1).

Het gebied beslaat een groot gedeelte van een middeleeuws cijns- of laatgoed, dat toebehoorde aan de St. Lambertus-domkerk van Luik. Dit laatgoed werd aan de noordzijde begrensd door de (huidige) Paulus Holtenstraat en Schoolstraat. De cijnsinkomsten van dit laatgoed waren gekoppeld aan de persoon van de Domkoster, die zich in Nederweert tot in het begin van de 18^e eeuw liet vertegenwoordigen door een zaakwaarnemer of ontvanger (generaties lang leden van de familie Melis). Vanaf circa 1730 diffundeerde dit laatgoed in de ten noorden van de Paulus Holtenstraat gelegen laathof van de pastorie van Nederweert en lijkt de (financiële) binding met Luik verloren te zijn geraakt.

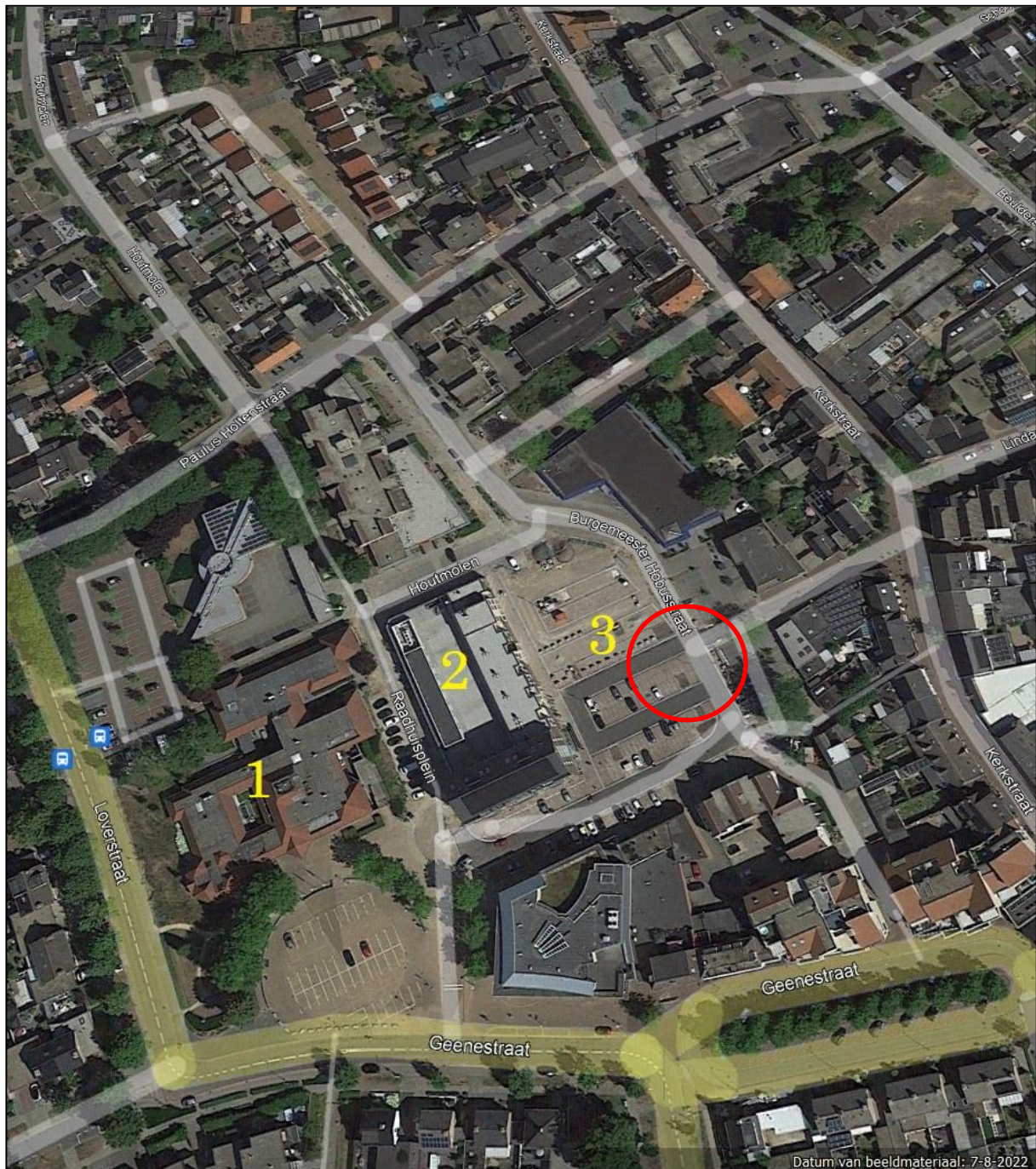

Fig. 4. Luchtopname uit augustus 2022. Locatie 1: gemeentehuis. Locatie 2: nieuw appartementencomplex en supermarkt, voorheen parkeerplaats. Locatie 3: parkeerplaats, voorheen sporthal en medisch centrum. Rode cirkel: locatie van het onderzoek. Foto: Google Earth.

De middeleeuwse dorpskern was een regelmatige rechthoek die in de lengte in N-Z-richting werd doorsneden door de huidige Kerkstraat. Afgaande op de oudste percelering lijkt er sprake te zijn van een zeer planmatig aangelegde contour waarnaar alle particuliere erven zich later gericht hebben. Ofschoon natuurlijk van stadswording nooit sprake is geweest, kan het niet worden uitgesloten dat de regelmatige contour van de rechthoek een markerings- en wellicht zelfs verdedigingsfunctie heeft gehad. De fysische aard van de contour (greppel, gracht, wal, of slechts haag) is echter onbekend.

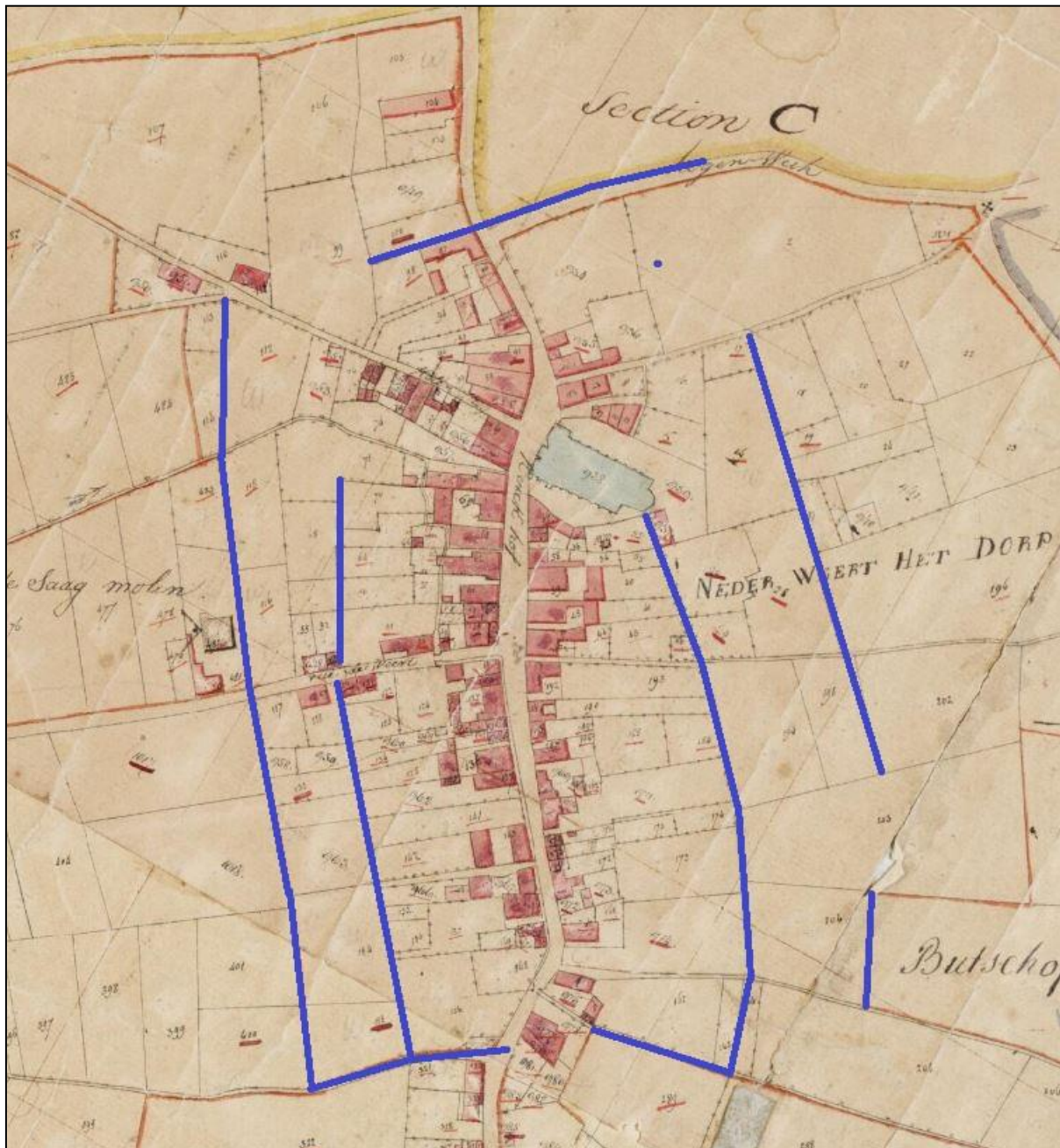

Fig. 5. Kadastrale minuutplan uit 1840, van de dorpskern van Nederweert. De blauwe lijnen duiden de doorlopende kadastergrenzen aan die mogelijk relict zijn van een veel ouder grachten- en wallenstelsel. Bron ondergrond: RHCL Maastricht.

Vanuit het oogpunt van dorpsontwikkeling is de hier veronderstelde gang van zaken bovenlokaal van belang en past zij in een studie naar dit soort fenomenen in Zuid-Nederland en Noord-België. Voor wat betreft Nederweert en Ospel zijn er ook diverse

parallelvoorbeelden van lineaire defensieve structuren aan te wijzen, waarover een multidisciplinaire onderzoekspublicatie in voorbereiding is.⁴

Tot eind jaren '70 van de 20^e eeuw was het onderzoeksgebied onbebouwd en in gebruik als tuinen en akkers. Vanaf de jaren '80 werden er een sporthal (later meubelboulevard Wijen BV, weer later bedrijventrum) en een supermarkt gebouwd. Ter plaatse van deze gebouwen is de archeologische ondergrond vermoedelijk totaal verwoest. De overige delen van het gebied zijn met name bedekt door ontsluitingswegen en parkeerterreinen, met veel minder desastreuze gevolgen voor de archeologische waarden.

In 1991 werd de ontsluitingsweg Burg. Hobusstraat aangelegd, vanaf de plek van de voormalige zogenaamde 'Dubbele Kapelanie', een in 1971 onder auspiciën van het toenmalige gemeentebestuur afgebroken voormalig rijksmonument. Uit hetzelfde jaar 1991 dateert ook pas de aanleg van riolering ter plekke.

In het gebied tussen gemeentehuis (hoek Loverstraat-Geenestraat) en de oude lintbebouwing van de Kerkstraat bevond zich een sporthal en parkeerplaats. Deze werd in 2021 afgebroken en op het terrein verrezen aan de westzijde een supermarkt met woonappartementen en aan de oostzijde een grote parkeerplaats.

Het archeologisch onderzoek naar de ontwikkeling van dorpskernen (een ten opzichte van stadskernen relatief veronachtzaamd aandachtsgebied) krijgt de laatste jaren gelukkig meer aandacht. In 2018 verscheen een publicatie van Johan Verspay e.a. op basis van casestudies uit o.a. Limmen, Someren en Warnsveld.⁵ Deze laat zien dat *'dat de snippers informatie uit de kleinschalige opgravingen, sleuven en begeleidingen in dorpskernen van onschatbare waarde zijn voor kennis over de ontwikkeling van een dorp. Het is daarom van belang de potentie van deze kleinschalige interventies te onderkennen en nog beter: in te bedden in gemeentelijk beleid. Daarnaast schetst het onderzoek ook kansen voor inwoners van de regio en vrijwilligers om juist bij dit type kleinschalige onderzoek actief mee te doen. Ervaringen in Engeland laten zien dat dit niet alleen archeologische kennis oplevert maar het bewoners dichterbij elkaar brengt en de interesse wekt in het verleden van het eigen dorp'*.⁶ In die zin schept dit hoge verwachtingen voor de Nederweerder situatie.

⁴ Alfons Bruekers, *Defensieve landwerken in Nederweert en Ospel uit de vroegmoderne tijd (1480-1650)*. STRABO (Ospel, in voorbereiding).

⁵ J.P.W. Verspay, A.M.J.H. Huijbers, H. van Londen, J. Renes en J. Symonds, *Village Formation in the Netherlands during the Middle Ages (AD 800-1600)*, Nederlandse Archeologische Rapporten, 56

⁶ Ontleend aan: <https://erfgoedstem.nl/onderzoek-village-formation-in-the-netherlands-during-the-middle-ages/>

3. Archeologische omgevingsanalyse

In het onderzoeksgebied heeft vóór 2021 geen archeologisch onderzoek plaatsgevonden. Wél was dat het geval in de onmiddellijke periferie ervan. De lokale erfgoedorganisatie STRABO heeft hier tussen 1980-2015 archeologische waarnemingen en opgravingen verricht. In alle gevallen betrof het daar bewoningssporen uit de periode vanaf de late middeleeuwen tot de recente tijd. Zie onderstaande figuur.

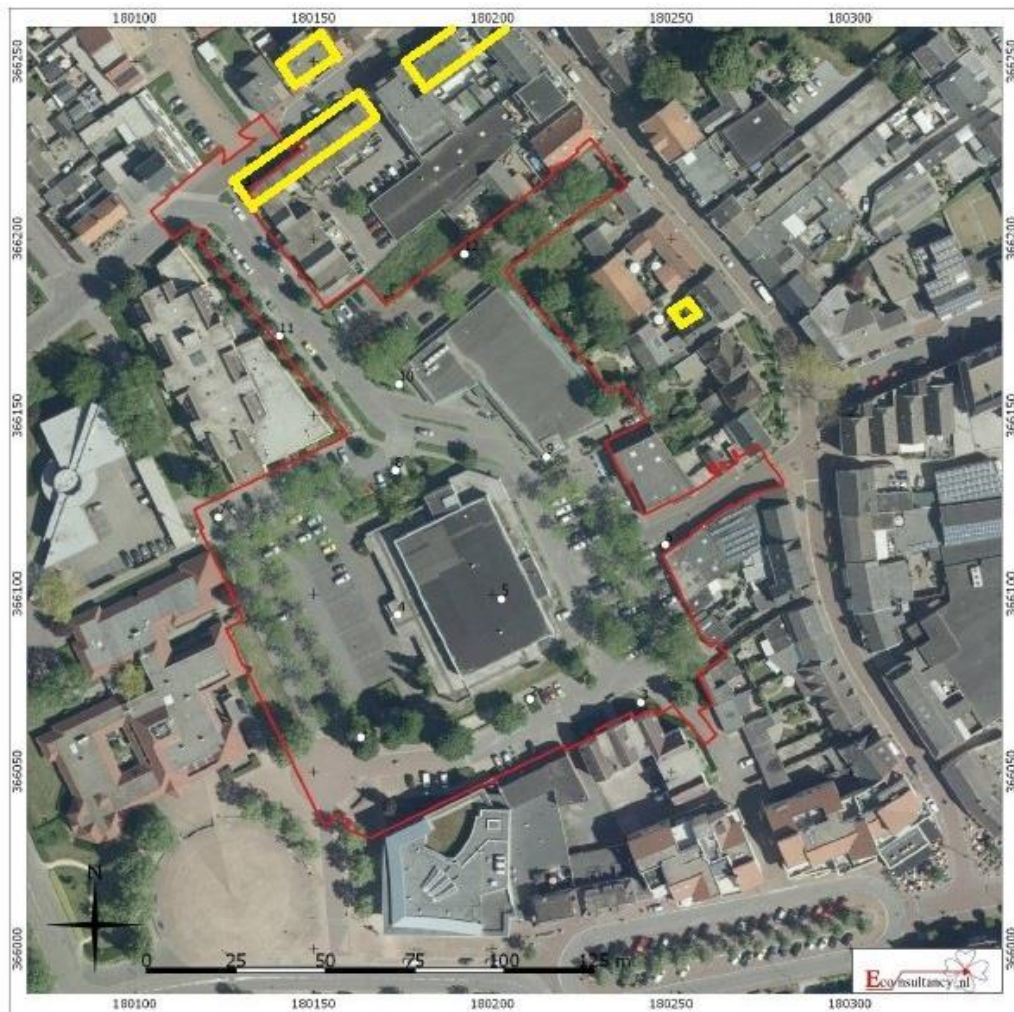

Fig. 6. In geel aangeduid de locaties van eerder archeologisch (en/of bouwhistorisch) onderzoek door STRABO in de periferie van het onderzoeksgebied (rode contour).
Ondergrond: Econsultancy.nl, situatie van voor de bouwkundige veranderingen in 2021

Op de in 2017 geactualiseerde archeologische beleidskaart van de gemeenten Weert en Nederweert staat het gebied van de Burg. Hobusstraat aangeduid met een 'hoge archeologische verwachtingswaarde'. Archeologisch onderzoek is dan wettelijk voorgeschreven indien de omvang van de verstoring groter is dan 250m² én dieper dan 0.40m beneden maaiveld.⁷ Een criterium dat, zoals zal worden beredeneerd, in deze casus eigenlijk niet aan de orde is of op zijn minst met beleid dient te worden toegepast.⁸

⁷ Zie o.a. F.P. Kortlang en M. van der Weele, *Nota update beleidskaart archeologie gemeenten Nederweert-Weert 2017 (verantwoordingsdocument)*, bureau ArchAeO (Eindhoven 2017).

⁸ Dit zin en onzin van dit criterium in een dorpscontext wordt nader beredeneerd in de bijlage van dit rapport.

De tijdslijn van de archeologische ontwikkelingen ziet er als volgt uit:

2018

Archeologisch adviesbureau Econsultancy voerde in april 2018 een inventariserend veldonderzoek en bureaustudie t.b.v de ontwikkeling van de locatie aan de Burg. Hobusstraat, met het oog op herinrichting aldaar.⁹ Op dat terrein was een supermarkt met appartementencomplex gepland. Op basis van povere resultaten van grondboringen werd geadviseerd om het terrein in zijn geheel archeologisch vrij te geven voor ontwikkeling omdat het archeologisch vlak volledig verdwenen en/of zwaar verstoord zou zijn.

Door de constatering dat de studie van Econsultancy leunde op een te zwak uitgevoerd bureau-onderzoek, verrichtte STRABO een contra-expertise en waardenstelling van de cultuurhistorische waarden en archeologische potentie van het gebied Burg. Hobusstraat.¹⁰ Daaruit bleek – in schril contrast met de analyse van Econsultancy - een veel breder en belangrijker spectrum van de cultuurhistorische en archeologische potentie dan zoals die door het adviesbureau geschetst was.

De contra-expertise van STRABO werd in juli 2018 gedeeld met de externe gemeentelijke adviseur archeologie (Fokko Kortlang van bureau ArchAeO), en op ambtelijk nivo met de gemeentelijke interne beleidsmedewerker archeologie cq Vakspecialist Ruimte (Mariëlle Houtappels), beleidsmedewerker Erfgoed (Rik Bollen) en de leden van de toenmalige gemeentelijke erfgoedcommissie. Op bestuurlijk nivo werd in september 2018 de toenmalige wethouder en portefeuillehouder erfgoedzaken (Frank Vos) ingelicht, zodat er adequate waarborgen verondersteld konden worden dat de casus voldoende op de radar stond en er geen cultuurhistorische ‘ongelukken’ zouden kunnen gebeuren. Tevens werd de studie naar de verwachtings-waarden gepubliceerd voor het algemeen publiek.

De aanbeveling van Ecoconsultancy (n.l. om het terrein archeologisch vrij te geven) werd door het bevoegd gezag (de gemeente Nederweert) mede op basis van de waardenstelling van STRABO en op dringend advies van de gemeentelijke archeologisch adviseur niet overgenomen. Het gevolg was een gepland graafonderzoek.

2019

Die eis om archeologisch graafonderzoek uit te voeren werd vastgelegd in het door de gemeenteraad van Nederweert op 28 mei 2019 vastgestelde bestemmingsplan voor die locatie.¹¹ In de gelijktijdig met het vaststellen van het bestemmingsplan door het College van B&W verleende omgevingsvergunning werd vastgelegd dat:

1. Het bevoegd gezag heeft aangegeven dat rekening gehouden moet worden met de kans op een voldoende intact archeologisch nivo onder de huidige bestrating om archeologische resten aan te treffen.
2. Mochten tijdens de graafwerkzaamheden [in het vrijgegeven gebied] toch archeologische waarden worden aangetroffen, dan dient hiervan melding te worden gemaakt conform artikel 5.10 van de Erfgoedwet uit juli 2018 bij het ministerie van OCW (de RCE), de gemeente Nederweert en de provincie Limburg.

⁹ E.M. de Boo van Uijen, *Bureau- en verkennend onderzoek Burgemeester Hobusstraat te Nederweert*. Econsultancy rapportnr. 6022.002 (Swalmen 2018).

¹⁰ Alfons Bruekers, *Rapportage archeologische verwachtingswaarden Nederweert – Burg. Hobusstraat (2018)*. STRABO (Ospel, 2018).

¹¹ G. Groot, *Bestemmingsplan Centrumlocatie Burgemeester Hobusstraat Nederweert*. Bureau BRO, rapportnr. P00067 (Tegelen 2019).

2021

Voor het uit te voeren archeologisch onderzoek werd in januari 2021 door ArchAeO een programma van eisen (PvE) opgesteld.¹²

De archeologische waardenstelling van STRABO werd als integraal onderdeel van het PvE opgenomen en de cultuurhistorische analyse en aanbevelingen werden op diverse plaatsen in het PvE geciteerd. Verder werd in het PvE deze clausule opgenomen: “*Alfons Bruekers (STRABO, Nederweert) dient als historicus en archeologisch kenner van Nederweert en omgeving te worden geïnformeerd over de start van het onderzoek.*”

Op basis van het PvE voerde het instituut VUHbs van de Vrije Universiteit van Amsterdam o.l.v. Jan van Renswoude in maart 2021 een archeologische opgraving uit op het terrein van een voormalige parkeerplaats ten oosten van het gemeentehuis. Onderzocht werd een klein gedeelte van het gehele projectgebied (2300m² van in totaal ca. 13620m²). De resultaten van het bodemonderzoek werden in januari 2022 gepubliceerd.¹³

Ofschoon VUHbs wel beschikte over de waardenstelling door STRABO uit 2018, is daar bij de uitvoering van het onderzoek geen gebruik van gemaakt. Er wordt althans niet naar verwezen in de bronnenlijst van het opgravingsverslag. De waardenstelling was dus helaas geen onderdeel van het kwaliteitsborgingsproces van deze opgraving.

Voor wat betreft de omgeving (dus het niet-opgegraven gedeelte van het gebied Burg. Hobusstraat) werd geconcludeerd:

1. het areaal van de belendende afgebroken sporthal archeologisch vrij te geven voor bouwwerkzaamheden, in de aanname dat de ondergrond met sporennivo daar volledig verstoord zou zijn.
2. Indien er diepere graafwerkzaamheden zouden plaatsvinden onder de rest van het plangebied, daar vanwege de aanwezigheid van het archeologisch sporennivo eerst archeologisch onderzoek moest worden verricht. Conform de al eerder aangehaalde algemene wettelijke eis voor een gebied met immers een hoge archeologische verwachtingswaarde.

2022

In de herfst van 2022 werden de laatste werkzaamheden van het project, te weten de aanleg van een grote parkeerplaats, wegen, infrastructuur, riolering en een aantal zeer grote en diepe kunststof bassins of boomkragen aangevangen.

Ten aanzien van de organisatie valt nog op te merken dat de gemeente Nederweert in dit project wat betreft de wettelijke beschermingsplicht inzake archeologische en cultuurhistorische waarden zowel opdrachtgever, toezichthouder, bevoegd gezag en handhaver tegelijk is.

¹² F.P. Kortlang, *Programma van eisen Nederweert-Centrumplan archeologische opgraving variant archeologische begeleiding*, Bureau ArchAeO (Eindhoven 2021).

¹³ Luc Pasteels, *Archeologische begeleiding in het plangebied Centrumplan te Nederweert*. Zuidnederlandse Archeologische Notities nr. 959, VUHbs Archeologie (Amsterdam 2021).

4. Archeologische verwachtingswaarden

In 2018, dus vroeg in het voorbereidingstraject van de ontwikkellocatie Centrumplan / Burg. Hobusstraat, rapporteerde STRABO aan de gemeente Nederweert op zowel bestuurlijk en ambtelijk nivo. De rapportage behelsde de op basis van expertise van lokale erfgoeddeskundigen beschikbare cultuurhistorische informatie en daaraan gekoppelde archeologische verwachtingswaarden in dat deel van de dorpskern van Nederweert.¹⁴

Waar het volledige te ontwikkelen gebied al wettelijk geclassificeerd was als ‘gebied van hoge archeologische waarde’, werden door STRABO ook nog eens zeven ‘aandachtlocaties’ geïdentificeerd die speciale aandacht rechtvaardigen. Geen van alle bleken bekend te zijn bij de gemeentelijke beleidsmakers en adviseurs. Vier van die zeven ‘aandachtlocaties’ waren gelegen in het zuidelijke deel van het plangebied (de nummers 2, 3, 6 en 7 in figuur 8).

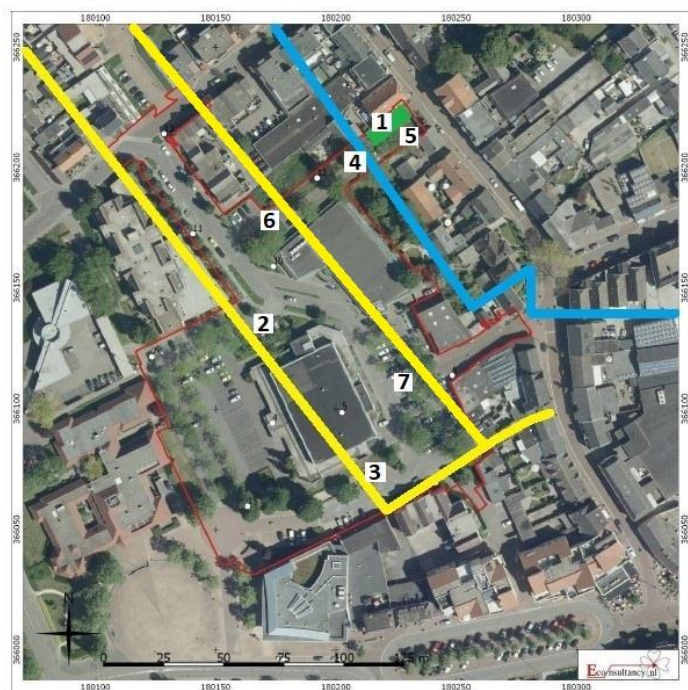
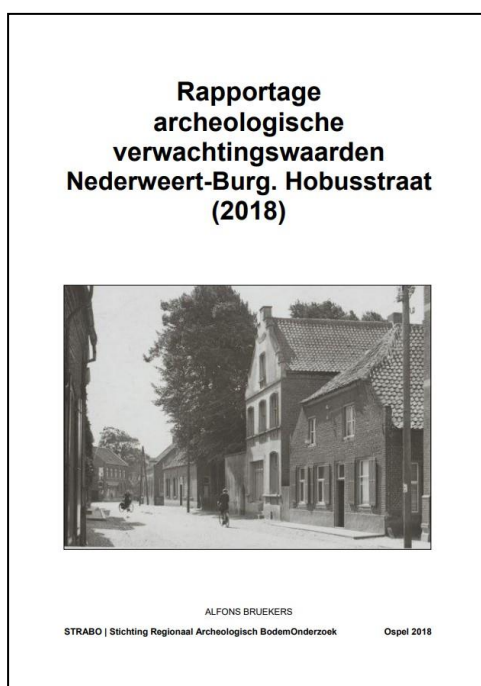

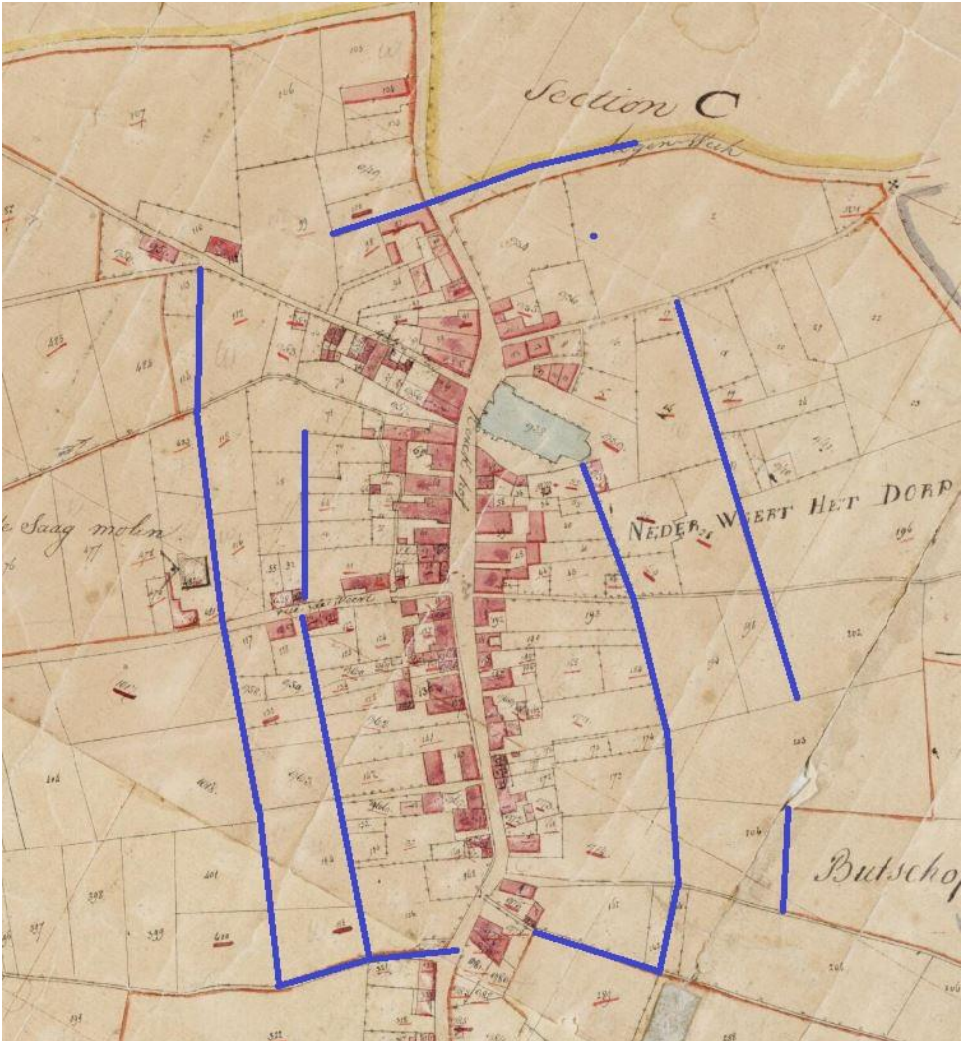
Fig. 7 (links). Voorblad van de rapportage van de archeologische verwachtingswaarden.
Fig. 8 (rechts). Locaties van de zeven ‘aandachtlocaties’ van hoge verwachtingswaarde.

‘Aandachtlocaties’ 2, 3, 6 en 7 betreffen de op grond van cartografische analyse voorspelde locaties van lineaire gracht- of greppelstructuren met een vermoedelijk strategische of defensieve functie. In het kader van een breder onderzoek naar grotere defensieve structuren uit de late middeleeuwen en het begin van de Nieuwe Tijd is archivalische onderbouwing gevonden voor de aanwezigheid van een dergelijke structuur rondom het dorp Nederweert.¹⁵

¹⁴ Alfons Bruekers, *Rapportage archeologische verwachtingswaarden Nederweert – Burg. Hobusstraat (2018)*. STRABO (Ospel, 2018).

¹⁵ Alfons Bruekers, *Defensieve landweren in Nederweert en Ospel uit de vroegmoderne tijd (1480-1650)*. STRABO (Ospel, in voorbereiding).

Tabel 1. Object- en locatiebeschrijving 'Aandachtlocaties' 2 en 3, 6 en 7 (ontleend aan de rapportage verwachtingswaarden uit 2018)

Locatie	2 en 3, 6 en 7
Object	Dorpscontour
Soort	Omheining of omgreppeling (?)
Datering	Laatmiddeleeuws
Beschrijving	<p>Het oude dorp Nederweert had een rechthoekige buitenstructuur en werd in de lengte-as daarvan doorsneden door de Kerkstraat. Ofschoon van een stedelijke structuur nooit sprake is geweest, lijkt er op basis van oude kaarten sprake te zijn van een zeer planmatige aanleg. De fysieke aard van de contour (gracht, greppel, wal, haag?) is onbekend. Er lijken parallelle lineaire structuren te hebben bestaan, maar of die een bepaalde chronologische evolutie representeren is onbekend.</p> <p>Fig. Lineaire verkavelingsstructuren, aanwijsbaar in het kadastrale minuutplan van 1840. Tek. A. Bruekers.</p>
Betekenis	Het bepalen van de fysieke aard van de contour is van groot belang voor de typering van de laatmiddeleeuwse ontwikkelingsgeschiedenis van de dorpskern van Nederweert. De onderzoekslocatie is vermoedelijk de eerste en laatste kans om de overgang van lintbebouwing en dorpscontour te onderzoeken. Overige kandidaat-locaties zijn reeds bebouwd of verwoest.
Verwachting	Het karakter van de contour is onzeker. Indien er sprake is geweest van een gracht of greppel zou deze aangesneden kunnen worden. Vast te stellen door het verrichten van een of meerdere verkennende coupes.
Vraagstelling	Vaststellen en documenteren (of uitsluiten) van eventuele ondergrondse structuren die tot de dorpscontour hebben behoord. Bepaling van eventuele relatieve en absolute chronologie.

5. Archeologische waarnemingen

Achtereenvolgens behandelen we hier de tijdslijn, de onderzochte locaties en de diverse vondsten en waarnemingen.

5.1 Tijdslijn

10 december 2022 11:30u

Eigen waarneming van STRABO in de Burg. Hobusstraat van recent verrichte zware graafwerkzaamheden t.b.v. riolering, wegcunet en kunststof krattenbakken voor plantgaten. Terreinen zijn afgezet met hekken en verbodsborden, daardoor sterk gelimiteerde mogelijkheid tot detailwaarnemingen.

Constatering van doorsneden diepe oude bodemsporen zoals greppels en oude bewoningslagen in de gaten voor de kunststof krattenbakken.

11 december 2022 11:20u

Omwonende P. uit de kern van Nederweert meldt via whatsapp bij STRABO dat hij gezien heeft dat onder andere bij de monding van de Burg. Hobusstraat in de Kerkstraat zware machinale werkzaamheden plaats hebben gevonden en dat hierbij zelfs voor een leek zichtbare oudheidkundige sporen in de vorm van verkleuringen in de ondergrond zijn vernield. Hij uit zijn zorg over de gang van zaken.

11 december 2022 19.00u

Inwoner H. uit Nederweert seint STRABO in over de in zijn ogen plaatsgevonden hebbende vernietiging van archeologisch bodemarchief net als de een jaar eerder grotendeels verloren gegane aspergesversterking uit de Ile WO en vraagt advies hoe daarmee te handelen.

11 december 2022

Schriftelijke melding door STRABO, conform artikel 5.10 van de Erfgoedwet, door van de resultaten van de archeologische waarnemingen en vernielde bodemsporen aan Fokko Kortlang (ArchAeO), namens de gemeente Nederweert optredend als toezichthouder en (archeologisch) directievoerder van de gemeente Nederweert. De gemeente Nederweert is hier zowel opdrachtgever als bevoegd gezag en handhaver.

13 december 2022

Toezichthouder en (archeologisch) directievoerder Kortlang laat schriftelijk weten over de archeologische vondstmeldingen en de gang van zaken contact op te nemen met de gemeente Nederweert, op ambtelijk nivo met Rik Bollen (beleidsmedewerker erfgoed) en met John Metselaars (projectleider).

14 december 2022

Overleg tussen de vier lokale erfgoedverenigingen over hoe te handelen met de archeologische vondstmeldingen uit de gemeenschap, mede in het licht van de situatie dat er sinds bijna een jaar geen lokaal bemenste gemeentelijke erfgoedcommissie meer bestaat in Nederweert. Besloten wordt dat de organisaties daarom tezamen een vondstmelding zullen doen bij het bevoegd gezag (de gemeente Nederweert).

17 december 2022

Schriftelijke melding met foto-documentatie van de aangetroffen vernielde bodemsporen aan het gemeentebestuur van Nederweert en de wethouder / portefeuillehouder erfgoedzaken en

aan de Provincie Limburg.¹⁶ Een en ander conform de omgevingsvergunning Burg. Hobusstraat die, verwijzend naar artikel 5.10 van de Erfgoedwet uit juli 2018, voorschrijft dat melding van archeologische vondsten moet worden gedaan bij het ministerie van OCW (de RCE), de gemeente Nederweert en de provincie Limburg. Hierop is van de zijde van de gemeente geen reactie ontvangen (status 31 januari 2023).

5.2 Locaties

Het deelgebied van het projectgebied Centrumplan / Burgemeester Hobusstraat waar het onderzoek plaatsvond bevindt zich in de zuidoostelijke hoek van het terrein, pal ten oosten van de nieuw-aangelegde parkeerplaats.

Fig. 9. Rechtsonder rood omkaderd de ligging van het onderzoeksgebied. Ondergrond: Gemeente Nederweert.

In het kader van de planologische werkzaamheden zijn hier oude wegcunetten uitgegraven (diepte 0.30 a 0.50m), nieuwe wegcunetten aangelegd (diepte 0.30 a 0.50m), plaatselijk een drietal diepe plastic kratten-constructies aangelegd in daarvoor gegraven kuilen van ca.

¹⁶ Brief aan gemeentebestuur van Nederweert, van de gezamenlijke lokale erfgoedverenigingen Heemkundevereniging Nederweert, Geschied- en Oudheidkundige Stichting De Aldenborgh, Stichting Geschiedschrijving Nederweert en Stichting Regionaal Archeologisch Bodem-Onderzoek, d.d. 15 december 2022 (verzonden 17 december).

5.00x5.00m en een diepte van 1.50m beneden maaiveld en tenslotte een uitgebreid stelsel van sleuven van 2m diepte en tot 1.50m breedte ten behoeve van de aanleg van betonputten en PVC-waterinfiltratieleidingen.

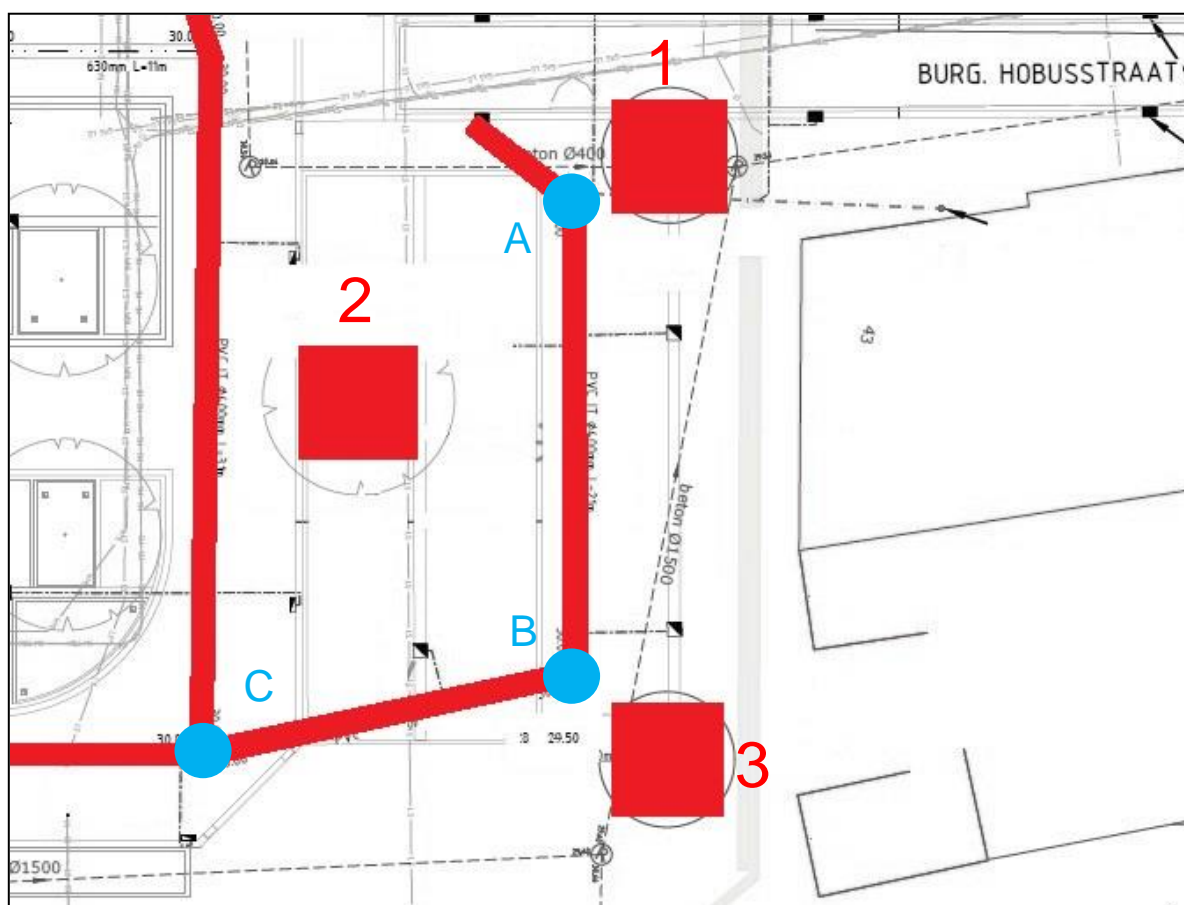

Fig. 10. Het onderzochte gebied (het rood omkaderde deel uit de vorige figuur, omvang ca. 40x60m). Rode lijnen: gegraven sleuven t.b.v. PVC-infiltratielijnen. Rode vlakken (genummerd 1, 2 en 3): diepe kuilen t.b.v. de kunststof kratten. Blauwe cirkels (gelabeld A, B en C): betonputten. Ondergrondtekening: gemeente Nederweert.

Het alleen in al deze zone diep-gegraven areaal bedraagt voor de infiltratielijnen ca. 180m² en voor de krattenkuilen 75m², dus in totaal ca. 255m². Daarbij zijn de zones buiten het afgebeelde deel nog niet meegerekend, evenmin de nieuwe wegcunetten en de sleuven voor kleinere leidingen.

Tabel 2. Coördinaten van het hart van het onderzoeksgebied

GPS-coördinaten	N 51.283702	E 5.748891
RD-coördinaten	180234	366108

De ligging en diepte van de sleuven en kuilen bood op zich een uitgelezen en efficiënte mogelijkheid om profielwaarnemingen te verrichten over een grote oppervlakte. Door het ontbreken van archeologisch deskundige begeleiding van de werkzaamheden is deze mogelijkheid helaas niet benut.

Op een later moment was het wegens de toestand van het terrein eveneens niet mogelijk om invasieve verkenningen uit te voeren en bodemonsters te verzamelen. Bovendien was een belangrijk deel van de vergraven locaties weer aangevuld met schoon zand, aangetrild en verdicht en daardoor ontoegankelijk. Andere delen waren afgesloten met bouwhekken vanwege het risico op ongevallen.

Fig. 11. Uitvoering van graafwerkzaamheden t.b.v. waterinfiltratieleidingen. Foto richting noorden, zicht op betonput B. Duidelijk is te zien dat de onderste helft van de oude bouwvoor intact aanwezig is. Foto: STRABO.

Fig. 12. Uitzicht op krattenblok nr. 1 en betonput A. Opgemerkt dient te worden dat het krattenblok, anders dan is aangegeven op de bestektekening, ca. 3m zuidelijk is gerealiseerd dan gepland. Foto: STRABO.

5.3 Vondsten en waarnemingen

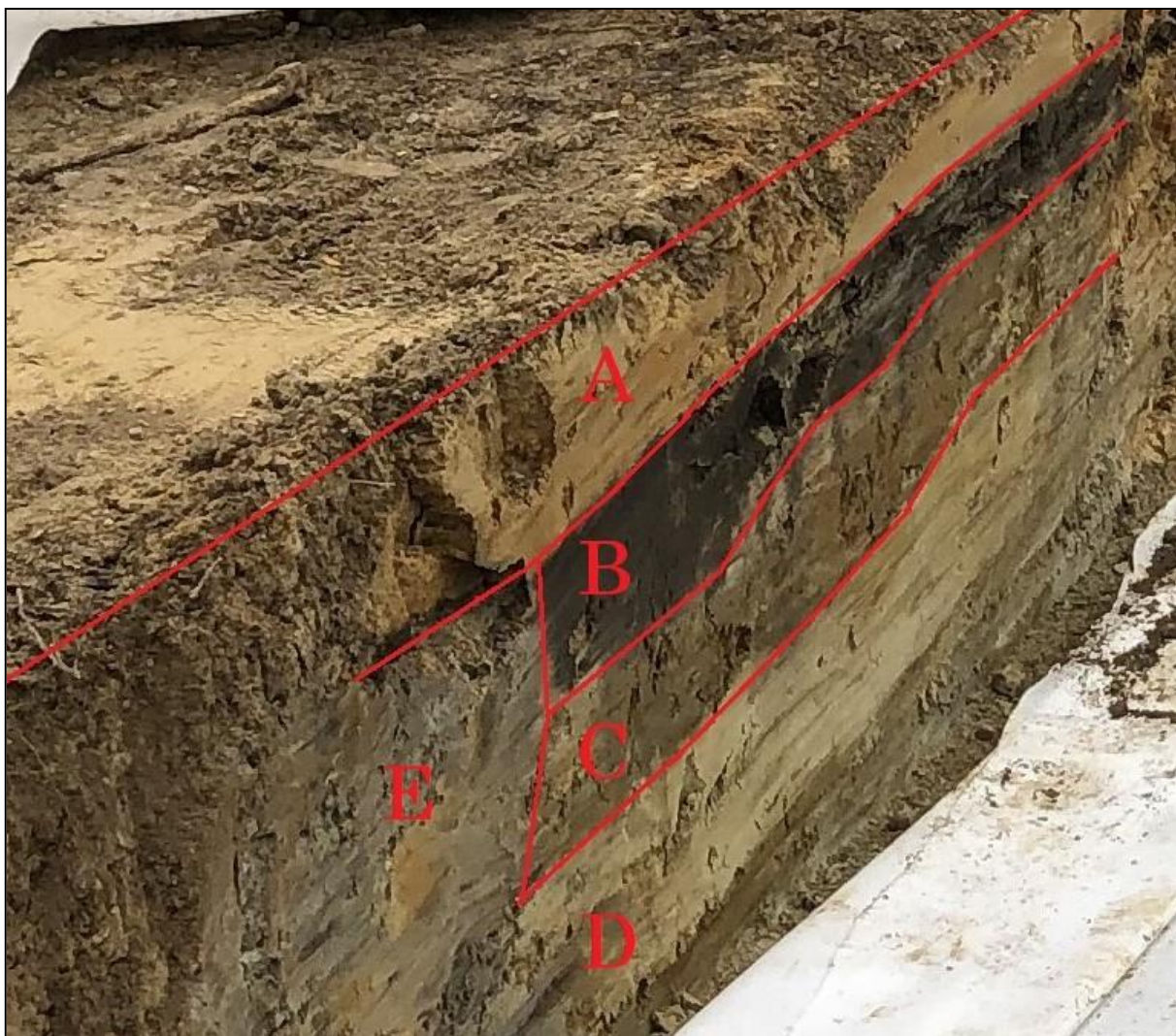
De enige archeologische waarnemingen (door STRABO) hebben plaatsgevonden in de gegraven kuil ten behoeve van krattenblok nr. 1. Hoewel het zicht op het machinaal gegraven profiel ernstig belemmerd werd door de aanwezigheid van het krattenblok, waren zowel in de zuid- als noordzijde van de kuil zeer duidelijke sporen van een grote verkleuring of bodemspoor zichtbaar.

Fig. 13 (links). Zicht op het profiel van de zuidzijde van kuil 1.

Fig. 14 (beneden). Beknopte stratigrafie van het profiel uit krattenblok 1.

- A: subrecente ophogingslaag, zandig geel.
- B: onderste helft van akkerbouwvoor, zandig humeus zwart.
- C: oudste ontginningslaag, lemig zand, bruin
- D: ongestoorde grond, C-horizont, homogeen lemig geel.
- E: greppelvulling, vettig-grijs van textuur.

In de zuidelijke profielwand was aan de oostelijke zijde van de kuil van krattenblok 1 de flank een diep kunstmatig gegraven spoor waarneembaar. Het waarnemingsvlak was 1.50m diep tot ver in de C-horizont maar de greppel zal zijn diepste punt nog veel lager hebben gehad maar dit kon door de beperkingen ter plaatse niet worden vastgesteld. De vulling bestond uit vettig-grijze vulling met veel verontreinigingen. De oversnijding van het oudste deel van de bouwvoor was duidelijk te zien. Daaruit blijkt dat het spoor jonger is dan het oudste deel van de cultuurlaag, hetgeen wijst op een laatmiddeleeuwse of jongere datering.

Dat het hier een greppel of gracht betreft en niet een geïsoleerd spoor of afvalkuil werd bevestigd door de waarnemingen in de tegenoverliggende noordwand van de kuil van krattenblok 1. Daar werd dezelfde vettig-grijze vulling gezien maar hier in tegenstelling tot de zuidzijde zelfs nog bedekt door een donkerzwart laagje van de onderste laag van de bouwvoor dat niet vergraven was door subrecente activiteiten. De gracht lijkt hier ook meer westelijk te lopen dan in het zuidprofiel waarneembaar was.

Fig. 15. Stratigrafie in noordprofiel van de kuil van krattenblok 1. Dezelfde legenda als hiervoor.

Een greppel of gracht met een dusdanige omvang en diepte is niet standaard in een oude bewoningscontext. Het betreft een infrastructureel werk uit de buitencategorie. In elk geval valt uit te sluiten dat het hier een natuurlijke of kunstmatige waterloop betreft. Die was er overigens wél in de oude dorpskern maar deze lag enkele tientallen meters in oostelijke richting, in de Kerkstraat.

Jammer genoeg konden in de andere machinaal gegraven sleuven geen professionele archeologische waarnemingen worden verricht terwijl het bij de uitvoering van de werken ook ontbroken lijkt te hebben aan adequate (archeologisch) vakkundige begeleiding. Voor de bepaling van de oriëntatie van de gracht zou minstens een tweede waarnemingspunt beschikbaar moeten zijn en dat is er helaas niet. Tegelijkertijd is wel duidelijk dat het hier oude door menselijk ingrijpen ontstane bodemsporen betreft en is het jammer dat er geen detailonderzoek onder professionele begeleiding heeft plaatsgevonden. Wel valt uit de waarnemingen in de kuil van krattenblok 1 globaal te constateren dat de gracht een oriëntatie van NNW-ZZO tot N-O moet hebben gehad. Schematisch gereconstrueerd ziet dat er uit als in onderstaande figuur.

Verder valt hieruit de aanbeveling af te leiden om bij toekomstige graafwerkzaamheden in dit projectgebied (en daarbuiten) extra alert te zijn op de voorspelde ondergrondse fenomenen, die dan met relatief weinig moeite geverifieerd kunnen worden. Ook op locaties aan de oostzijde van het centrum, zodat de hypothese van een omringende gracht getoetst kan worden.

Fig. 16. In blauw de buitencontouren van de gereconstrueerde ligging en oriëntatie van de grachtstructuur.

5.4 Prestatie-indicatoren en scores

STRABO werkt in haar eigen archeologisch onderzoek conform de voorschriften die de gemeente Nederweert oplegt aan derden bij de uitvoering van archeologische waarnemingen en onderzoeken op het grondgebied van de gemeente Nederweert. Deze regels zijn op hun beurt gebaseerd op de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 4).¹⁷

Deze voorschriften van de gemeente Nederweert zijn opgesteld door F. Kortlang (ArchAeO), tevens archeologisch adviseur en toezichthouder namens het bevoegd gezag bij het Centrumplan/Burgemeester Hobusstraat, en zijn formeel vastgesteld door het gemeentebestuur van Nederweert in 2017. Specifiek voor wat betreft het onderzoek in de omgeving Burgemeester Hobusstraat zijn met name de gemeentelijke richtlijnen 6.2, 6.3, 7.7 en 7.8 van toepassing. Daaruit zijn de prestatie-indicatoren uit de volgende tabel 4 afgeleid.¹⁸

De reden dat de met rode en oranje indicatoren aangeduide activiteiten (ondanks de vooraf voorspelde aard en locatie van de archeologische waarden) niet of slechts zeer beperkt hebben plaatsgevonden, is buiten het gezichtsveld van STRABO en is veeleer een vraag voor de gemeentelijke directievoering en toezichtsfunctie m.b.t. de facetten cultuurhistorie/archeologie in het project Centrumplan/Burgemeester Hobusstraat.

Tabel 3. Waardering archeologisch onderzoek Nederweert-Burg. Hobusstraat

Prestatie-indicatoren en -scores				
Ontleend aan: Richtlijnen voor archeologische onderzoekwaarnemingen in de gemeente Nederweert (2017). Vastgesteld door de gemeenteraad van Nederweert.				
Project:	Nederweert – ‘Burg. Hobusstraat (2022)	Uitgevoerd/voldaan?		
		ja	deels	niet
Vlaakaanleg	Foto's van algemene situatie			
	Foto's van aangelegd vlak			
	Verzamelen van aanlegvondsten			
	Identificatie van greppels, muurwerk, waterputten enz.			
	Inspectie op sporen en verkleuringen			
	Metaaldetectie van vlak			
	Metaaldetectie van verwijderde grond			
	Waterpassing t.o.v. NAP-meetpunt			
	Vlaktekening schaal 1:50			
	Lokaliseren te couperen grondsporen			
Grondsporen	Lokaliseren muurwerk in situ			
	Couperen van grondsporen			
	Couperen greppelstructuren in dwarsrichting			
	Couperen greppelstructuren in langsvrichting			
	Waterpassing t.o.v. NAP-meetpunt			
	Profieltekening schaal 1:20			
	Fotografie per spoor en coupe			
	Metaaldetectie			

¹⁷ STRABO hanteert deze normstelling als professionele standaard voor zowel gepland onderzoek als voor ongeplande waarnemingen, tenzij de omstandigheden dat onmogelijk maken.

¹⁸ F.P. Kortlang en M. van der Weele, *Nota update beleidskaart archeologie gemeenten Nederweert-Weert 2017 (verantwoordingsdocument, ArchAeO-rapport 17001), Bijlage 5 Implementatiedocumenten*, bureau ArchAeO (Eindhoven, 2017).

	Fijnmazig zeven van vulling			
	Palynologische bemonstering			
	C14-bemonstering			
	Archeobotanische bemonstering			
Muurwerk	Opmeting en intekening schaal 1:50 en 1:20			
n.v.t.	Waterpassing t.o.v. NAP-meetpunt			
n.v.t.	Fotografie			
n.v.t.	Bemonstering bouw materiaal en mortel			
n.v.t.	Opmeting baksteenmaat en 10-lagenmaat			
n.v.t.	Beschrijving metselverband			
n.v.t.	Onderzoek insteek, muurwerkrest, uitbraaksporen			
n.v.t.	Registratie losse vondsten in muurwerkcontext			
Algemeen	Informeren over vondst bij gemeente, provincie en Rijk			
	Informeren en betrekken lokale vrijwilligers tijdens onderzoek			
	Rapporteren resultaten aan gemeente, provincie en Rijk			
	Aandacht voor publieksbereik			
Score	100%	12%	19%	69%

Adequate begeleiding van elk archeologisch graafwerk (gepland of ongepland) zou volgens bovenstaand standaardprotocol moeten verlopen. Gemeten naar de formele richtlijnen die de gemeente Nederweert zelf voorschrijft bij de uitvoering van archeologische waarnemingen en onderzoeken door derden, scoort het gehandicapte archeologisch onderzoek 'Burg. Hobusstraat' slechts 12 punten op de schaal van 100, dus helaas (zeer) onvoldoende. De 'groene' en 'oranje' activiteiten zijn de verdienste van amateurs van STRABO en niet door of namens het bevoegd gezag uitgevoerd.

6. Synthese

In deze synthese vergelijken we de archeologische waarnemingen uit dit onderzoek met de in 2018 gerapporteerde verwachtingswaarden (par. 6.1) en vervolgens met de resultaten van het booronderzoek uit 2018 (par. 6.2).

6.1 Correlatie verwachtingswaarden en waarnemingen

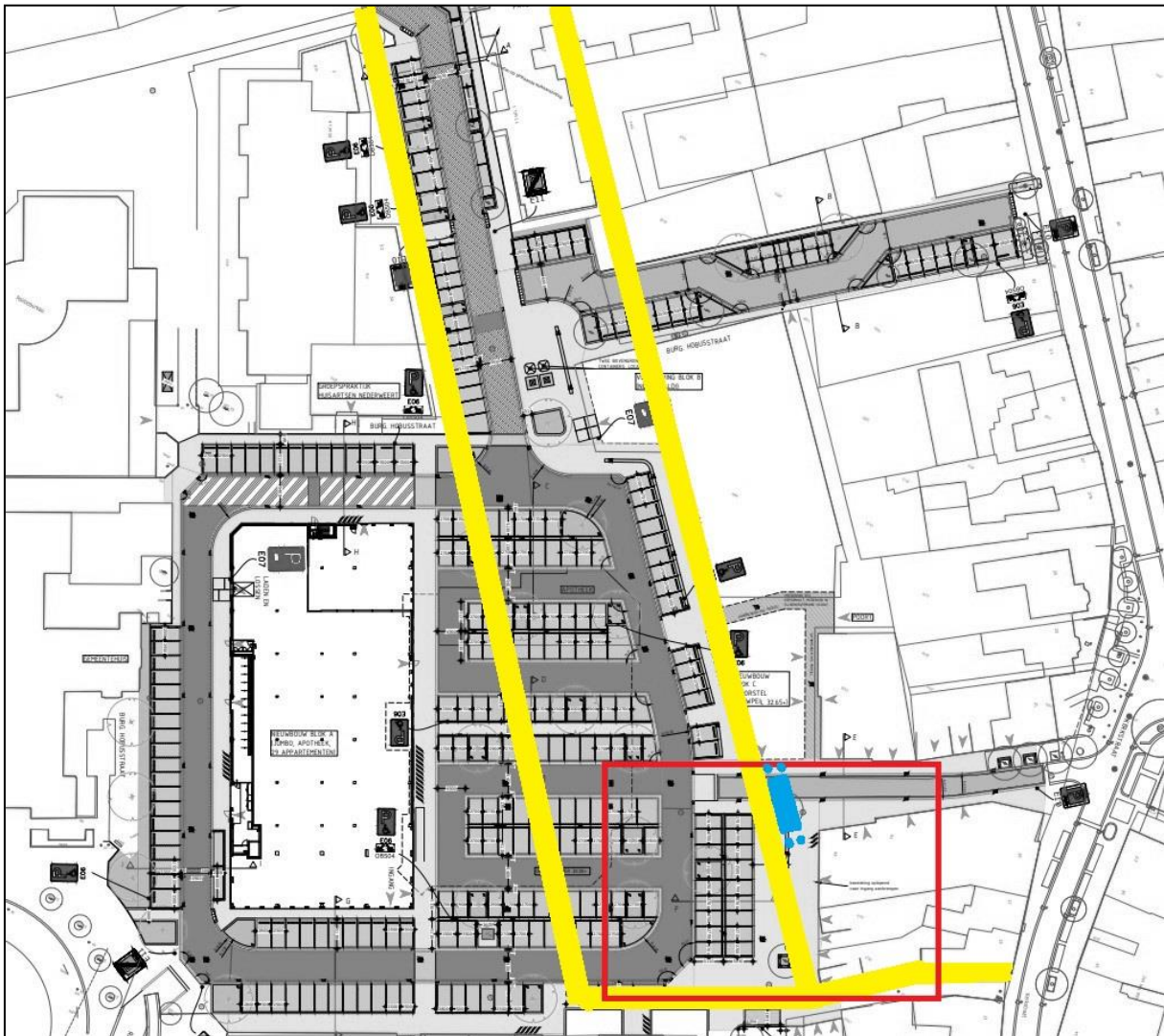

Fig. 17. Verwachtingswaarden uit bureau-onderzoek STRABO in 2018. Geel: tracé's van voorspelde gracht(en). Blauw: waargenomen gracht tijdens onderzoek in 2022.

De conclusie luidt dat de aangetroffen grachtsporen nauwkeurig gecorreleerd zijn met de in het waardenstelling voorspelde ligging van vermoedelijke ondergrondse structuren. De mismatch van enkele meters in OW-richting is gemakkelijk verklaarbaar. De voorspelling van de ligging is namelijk gebaseerd op oude kadastrale perceelsgrenzen uit de situatie van 1840. Die grenzen geven met grotere waarschijnlijkheid de flankgrens, in plaats van de hartlijn van een gracht of greppel aan. Verder kan er ook sprake zijn geweest van een dubbele gracht, zoals is geconstateerd bij vergelijkbare structuren elders in Nederweert.¹⁹

¹⁹ Alfons Bruekers, *Defensieve landweren in Nederweert en Ospel uit de vroegmoderne tijd (1480-1650)*. STRABO (Ospel, in voorbereiding).

In de volgende figuren wordt deze analyse inzichtelijk gemaakt en gepreciseerd:

Fig. 18. Kadastrale minuutplan van 1840, met links van het midden de NNO-ZZW-georiënteerde perceelsgrens als onderdeel van een groter stelsel.

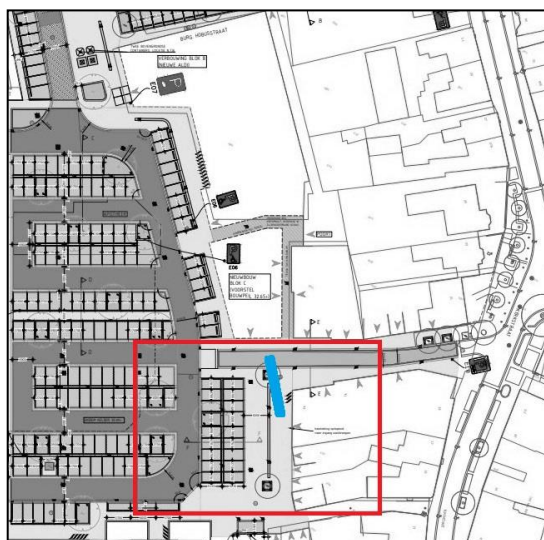

Fig. 19. Situatie in 2022. Rood: onderzoeksgebied. Blauw: aangetroffen grachtspoor.

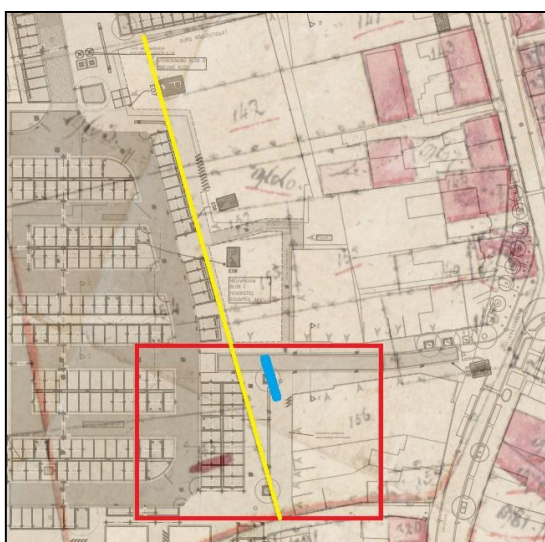

Fig. 20. Overlay van de situaties van 1840 en 2022. Geel: oude perceelsgrens van 1840. Rood: onderzoeksgebied. Blauw: aangetroffen grachtspoor.

6.2 Correlatie booronderzoek en waarnemingen

Bij het door bureau Econsultancy in 2018 uitgevoerde grondbooronderzoek werd in het gehele plangebied een dertiental boorpunten onderzocht.²⁰ Zie figuur 26 en 27. De door de gemeente Nederweert voorgeschreven norm voor een verkennend booronderzoek luidt 'minimaal acht boringen per hectare'.²¹

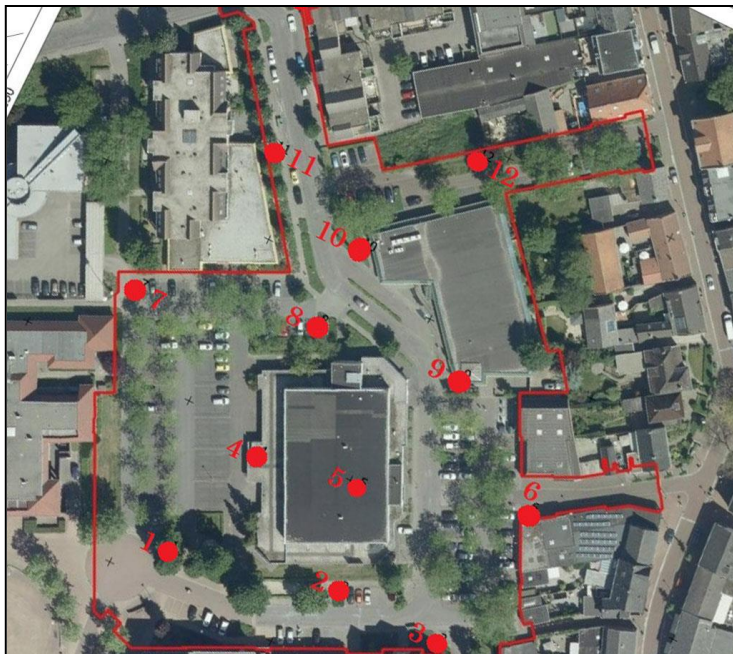

Fig. 21. Boorpuntenmatrix uit het verkennend onderzoek van Econsultancy in 2018. De afbeelding is door STRABO ingekleurd voor extra duidelijkheid.

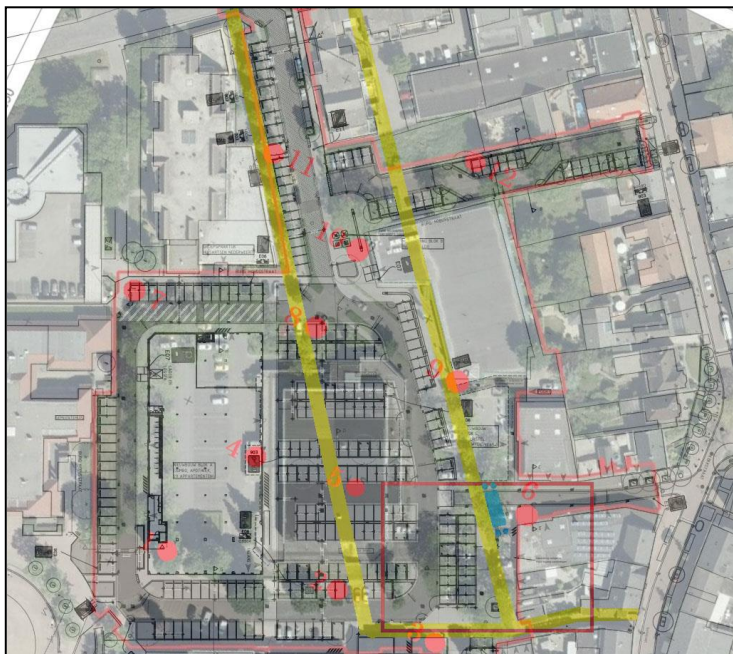

Fig. 22. Grafische correlatie tussen de boorpuntenmatrix van Econsultancy en de voorspelde resp. onderzochte archeologische waarden door STRABO.

²⁰ E.M. de Boo van Uijen, *Bureau- en verkennend onderzoek Burgemeester Hobusstraat te Nederweert*. Econsultancy rapportnr. 6022.002 (Swalmen, 2018).

²¹ F.P. Kortlang en M. van der Weele, *Nota update beleidskaart archeologie gemeenten Nederweert-Weert 2017 (verantwoordingsdocument, ArchAeO-rapport 17001), Bijlage 5 Implementatiedocumenten*, bureau ArchAeO (Eindhoven, 2017) p.43.

Uit de grafische correlatie van de boorpuntenmatrix van Econsultancy uit 2018, de archeologische verwachtingswaarden van STRABO uit 2018 en de aangetroffen sporen blijkt dat de boringen 9 en 11 samenvallen (of kunnen samenvallen) met de verwachtingswaarden m.b.t. greppels of grachten.

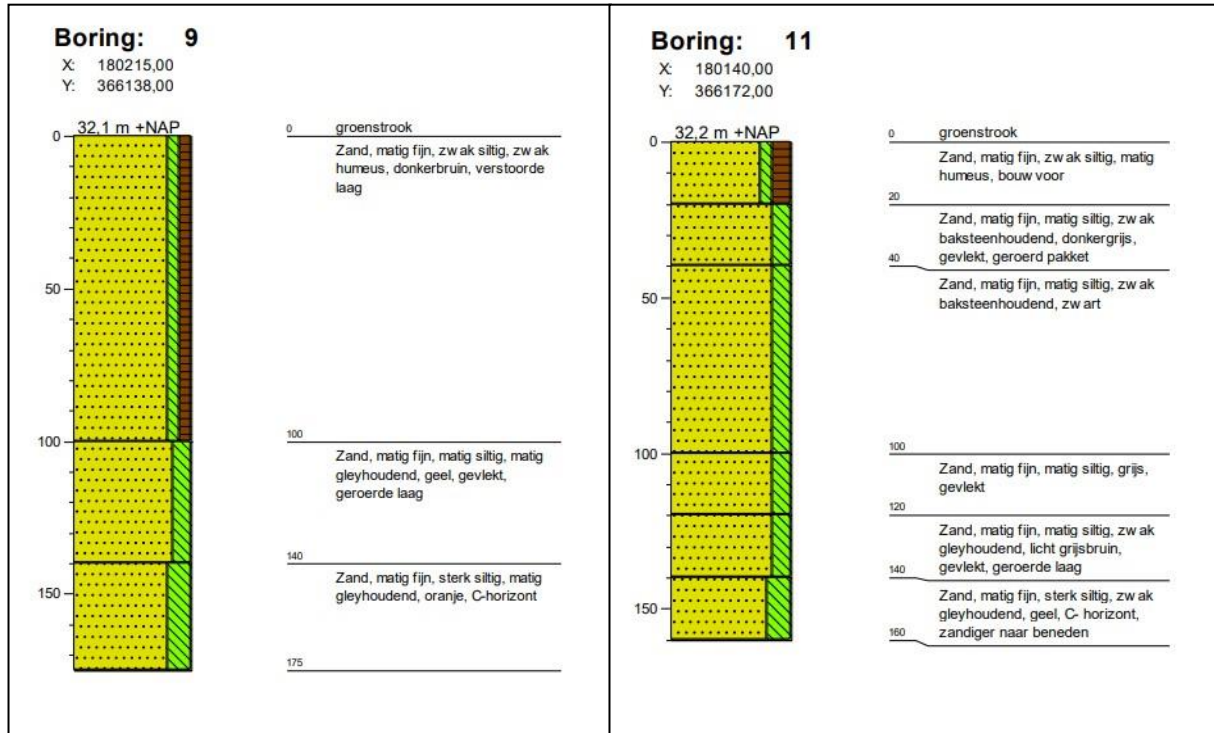

Fig. 23. Boringen 9 en 11 uit het onderzoeksrapport van Econsultancy uit 2018. De ondergrond is tot 1.40m diepte verstoord en op dat niveau begint de (ongestoorde) C-horizont.

De boringen 9 en 11 lijken het voorspelde beeld van de verwachtingswaarden te bevestigen en tonen een tot 1.40m diepe geroerde laag. In de ondergrond aanwezige grachten of greppels hebben inderdaad een veel diepere verstoringsgraad dan de bouwvoor. Maar waar Econsultancy deze boorresultaten leek te interpreteren als indicator van een verstoord (en dus niet verder te onderzoeken) bodem, zijn ze met de wetenschap van aanwezige grachten juist als een zeer belangrijke indicator van hoge archeologische waarden te zien.

Dus zowel in statistische zin (de dichtheid van het aantal boringen) als ten aanzien van de interpretatie van de boorresultaten kunnen toch wel vraagtekens worden gezet bij de kwaliteit van en conclusies uit dit onderzoek.

Een tweetal boringen (6 en 7) leiden tot de zelfde indicatie van 'diepe verstoring' maar lijken niet gecorreleerd met de voorspelde waarden. Dat leidt overigens niet tot andere conclusies want de sporenrijkdom hoeft zich in een nederzettingscontext natuurlijk niet te beperken tot grachten, of tot alleen de voorspelde grachten.

Desalniettemin luidt de conclusie dat de correlatie tussen het booronderzoek en de daadwerkelijke archeologische waarnemingen redelijk hoog is.

Nevenconclusie is dat deze correlatiestudie reeds met alle toen beschikbare boorgegevens in 2018 uitgevoerd had kunnen worden als hiervoor omschreven, om daarmee richting te geven aan uitgebreider gravend onderzoek in 2022. Dit is helaas niet gebeurd.

7. Conclusies en samenvatting

Deze rapportage betreft het archeologisch en historisch onderzoek in de dorpskern van Nederweert in het centrale deel van het bestemmingsplan 'Centrumplan/Burg. Hobusstraat' in Nederweert. Een gebied dat oudtijds de '*Kerckacker*' werd genaamd en behoorde bij de woningen en boerderijen die de lintbebouwing van de Kerkstraat vormden. Op grond van historisch en kartografisch onderzoek werden in dit gebied ondergrondse sporen van een vermoedelijk laatmiddeleeuws of uit de vroege Nieuwe Tijd daterend lineair defensief grachtensysteem vermoed.

Signalen van verontruste buurtbewoners, vervolgens opgepakt door de vier lokale erfgoedorganisaties, waren in december 2022 de aanleiding tot het verrichten van visuele archeologische waarnemingen op de locatie Burg. Hobusstraat door STRABO. Op die plek waren in de voorafgaande dagen rioleringen, infiltratiebekken, kunststof krattenbakken en wegcunetten aangelegd. Het gebied was in 2018 in het archeologisch bestek van het project Centrumplan/Burg. Hobusstraat expliciet gespecificeerd als hoge archeologische verwachtingswaarden.

Archeologisch expertisecentrum STRABO stelde vast dat de door buurtbewoners en gealarmeerde erfgoedvrijwilligers met lekenogen geconstateerde zaken klopten, en dat er sporen van oude greppels of grachten waren aangesneden. De werkzaamheden waren reeds te ver gevorderd om nog enigerlei zinvol wetenschappelijk verantwoord onderzoek mogelijk te maken. Het door machinaal graafwerk verstoorde terrein in de periferie van de Burg. Hobusstraat had een oppervlakte van 2300m² waarvan ca. 255m² tot een diepte van ca. 1.50m tot 2.50m beneden het huidige maaiveld.

Waargenomen werden verticale profielen van een grote gracht die zich in NNW-ZZO-richting in de ondergrond bevindt. Tevens werden in de profielen bodemverkleuringen aangetroffen als indicator van een goed-geconserveerde archeologisch relevante laag. De versnijdingen tonen aan dat de grachtstructuur van na het ontstaan van de oudste en onderste laag van de akkerbouwvoor of cultuurlaag ter plaatse is. Anders dan bij de archeologische onderzoeksresultaten van het belendende terrein van de 'Dubbele Kapelanie' (die slechts lokale cultuurhistorische waarde hebben) zijn de grachtstructuren van bovenregionaal of zelfs landelijk belang omdat ze mogelijk een inzicht geven in defensieve structuren als fase van dorpsontwikkeling in de overgang van de late middeleeuwen naar de Nieuwe Tijd. Daarvoor is dan wel aanvullend onderzoek op andere locaties in de dorpskern een voorwaarde.

Getoetst aan de formele richtlijnen die de gemeente Nederweert voorschrijft bij de uitvoering van archeologische waarnemingen door derden, scoort het archeologisch onderzoek Burg. Hobusstraat slechts 12 punten op de STRABO-schaal van 100.

Het valt vanuit wetenschappelijk en cultuurhistorisch perspectief zeer te betreuren dat deze locatie...

- zijnde onderdeel van een op grond van de Erfgoedwet beschermd gebied dat is geklasseerd als 'zone van hoge archeologische waarde',
- met zijn bijzonder grote bovenregionale waarde vanwege de ondergrondse resten van een vermoedelijk defensief grachtensysteem,
- ondanks de nauwkeurig omschreven en vooraf op ambtelijk en bestuurlijk nivo gecommuniceerde en afgestemde archeologische verwachtingswaarden,
- die vooraf aan de projectontwikkeling tot op de meter nauwkeurig aangeduid en meegenomen waren in de bestekken en plannen,
- in een voor een dichtbebouwde dorpskern relatief goed toegankelijk terrein.

... desondanks niet archeologisch onderzocht noch professioneel begeleid is geworden en dat deze ondergrondse resten voor altijd en ongedocumenteerd verloren zijn gegaan, hetgeen te betreuren is.

8. Literatuur

E.M. de Boo van Uijen, *Bureau- en verkennend onderzoek Burgemeester Hobusstraat te Nederweert*. Econsultancy rapportnr. 6022.002 (Swalmen, 2018).

Alfons Bruekers, *Rapportage archeologische verwachtingswaarden Nederweert – Burg. Hobusstraat (2018)*. STRABO (Ospel, 2018).

Alfons Bruekers, *Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert Burg. Hobusstraat (2022)*, STRABO (Ospel, 2023).

Alfons Bruekers, *Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert–Kerkstraat 35 Dubbele Kapelanie (2022)*, STRABO (Ospel, 2023).

Alfons Bruekers, *Defensieve landweren in Nederweert en Ospel uit de vroegmoderne tijd (1480-1650)*. STRABO (Ospel, in voorbereiding).

G. Groot, *Bestemmingsplan Centrumlocatie Burgemeester Hobusstraat Nederweert*. Bureau BRO, rapportnr. P00067 (Tegelen, 2019).

F.P. Kortlang, *Nota Archeologiebeleid gemeente Someren. Naar een implementatie van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg in het gemeentelijke beleid (ArchAeO-Rapport 0912)*, bureau ArchAeO (Eindhoven 2011).

F.P. Kortlang en M. van der Weele, *Nota update beleidskaart archeologie gemeenten Nederweert-Weert 2017 (verantwoordingsdocument, ArchAeO-rapport 17001)*, bureau ArchAeO (Eindhoven, 2017).

F.P. Kortlang en M. van der Weele, *Nota update beleidskaart archeologie gemeenten Nederweert-Weert 2017 (verantwoordingsdocument, ArchAeO-rapport 17001), Bijlage 5 Implementatiedocumenten*, bureau ArchAeO (Eindhoven, 2017).

F.P. Kortlang, *Programma van eisen Nederweert-Centrumplan archeologische opgraving variant archeologische begeleiding*, bureau ArchAeO (Eindhoven, 2021).

Luc Pasteels, *Archeologische begeleiding in het plangebied Centrumplan te Nederweert*. Zuidnederlandse Archeologische Notities nr. 959, VUhs Archeologie (Amsterdam 2021).

TIJDMACHINE NEDERWEERT; database met georefereerde bewoningsgeschiedenis van ca. 1500 woningen en boerderijen uit Nederweert in de periode 1550-1990, Stichting Geschiedschrijving Nederweert.

J.P.W. Verspay, A.M.J.H. Huijbers, H. van Londen, J. Renes en J. Symonds, *Village Formation in the Netherlands during the Middle Ages (AD 800-1600)*, Nederlandse Archeologische Rapporten, 56 [Korte Nederlandstalige samenvatting in: <https://erfgoedstem.nl/onderzoek-village-formation-in-the-netherlands-during-the-middle-ages/>]

Bijlage

Beschouwing over de normstelling voor archeologisch onderzoek

In het archeologisch beleidsplan van de gemeente Nederweert is een normstelling opgenomen over de grenswaarden van diepte en oppervlakte van een versturende ingreep, als instrument om te bepalen om wel of geen onderzoek uit te voeren.²²

In dit beleidsplan wordt het volgende gesteld:

Beleidsregel 5: Toetsing van de archeologische verwachtingswaarde en de aard van de bodemversturende ingrepen dient plaats te vinden op basis van het gehele plangebied en niet op basis van een bepaald onderdeel daarvan.

Indien op basis van de bodemversturende ingrepen archeologisch vooronderzoek nodig is, vindt dit plaats in het hele plangebied (bij voorkeur moet gedacht worden aan: bureau- en booronderzoek en proefsleuvenonderzoek). Soms kan de gemeente in een dergelijk geval bij de graafwerkzaamheden een archeologische monitoring of inspectie (laten) uitvoeren.

Dat er drempelwaardes zijn gedefinieerd in de vorm van een ondergrenzen-systematiek voor onderzoekplicht wordt gedreven door het besef dat bodemingrepen in archeologische en maatschappelijke zin onomkeerbaar zijn. Daarmee is de keuze om onderzoek te verrichten altijd een afweging van enerzijds de te verwachten kenniswinst (door te onderzoeken) en anderzijds de economische kosten ervan. Het oppervlaktecriterium is gebaseerd op de archeologische trefkans.

Voor een gebied met hoge archeologische verwachtingswaarde (WR-A4) geldt een formele vrijstellingsdrempel van 250m² en/of een diepte van 0,4m. Ontheffing geldt als één of beide drempels niet worden overschreden.

Waar het gaat om de diepte-ondergrens van 40 cm onder maaiveld: deze is vooral van belang voor de agrarische sector in het buitengebied, [omdat] regulier ploegen en onderhouden van akkers doorgaans minder diep reikt dan 30 cm.

Blijft de te verwachten bodemverstoring onder de ondergrens onderzoekplicht, dan wordt geen nader onderzoek vereist maar wordt het initiatief vrijgesteld van archeologisch onderzoek.

Essentieel in dit beleidskader zijn dus niet zozeer de normgetallen, maar de rationale daarachter. Die gaat zoals gezegd over een gezonde afweging tussen kenniswinst en economische kosten, en over het minimaliseren van de inspanning (=kosten) en het maximaliseren van de statistische trefkans op vondsten.

Het 250m²/0.40m-criterium is generiek en geldt voorafgaand aan de uitvoering van een project. Het slaat op grote oppervlakten maar kan en mag niet toegepast worden op willekeurig gekozen kleine schaal. Bovendien; het criterium beschrijft wat (wettelijk) móet, niet wat (beleidsmatig) wenselijk is.

²² F.P. Kortlang en M. van der Weele, *Nota update beleidskaart archeologie gemeenten Nederweert-Weert 2017 (verantwoordingsdocument, ArchAeO-rapport 17001)*, bureau ArchAeO (Eindhoven, 2017), p.23-25. Verder inhoudelijk toegelicht in: F.P. Kortlang, *Nota Archeologiebeleid gemeente Someren. Naar een implementatie van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg in het gemeentelijke beleid (ArchAeO-Rapport 0912)*, bureau ArchAeO (Eindhoven 2011).

In een situatie van een lopend project, waarbij tijdens het werk archeologische waarden verwacht mogen worden en waarin de beschikking is over een deskundige en precieze voorspelling van locatie en archeologische waarde van specifieke objecten, zou daar dan beter opnieuw een afweging in gemaakt te worden in de geest van het criterium, dus strevend naar maximale informatiewaarde tegen minimale kosten. Nogmaals: dat is dan een afweging die niet gebaseerd is op wat móet, maar wat kán.

Niet vastgesteld is kunnen worden dat in de casus Centrumplan/Burg. Hobusstraat op basis van professioneel advies een dergelijke afweging gemaakt is.